

اٲلیمیزین شعر شهر یاری

م. کریمی

۱۳۸۹

سرشناسه : کریمی، محمدرضا، ۱۳۳۴
عنوان و نام پدید آور : ائلیمیزین شعر شهریار
مشخصات نشر : کرج، پینار، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری : ۱۲۴ ص، ۱۷*۱۲ س م
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۶۱-۱۸-۱
وضعیت فهریت نویسی : فیپا
موضوع : شهریار، محمد حسین، ۱۳۶۷ - ۱۲۸۵ - نقد و تفسیر
موضوع : شعر ترکی - ایران - قرن ۱۴
رده بندی کنگره : ۱۳۸۹ ۵۷/ش۹/۳۱۴pl
رده بندی دیویی : ۸۹۴/۳۶۱۱
شماره کتابخانه : ۱۷۴۸۴۲۲

فهرست

۶.....	اۇن سۆز.....
Error!	چاغداش شعريميزده شھريار ھاردا دا يانميش؟
	Bookmark not defined.
۹.....	شھريارين ياشايشى
۲۴.....	شھريار و سھند
۲۹.....	ھيدربابا، بير ادبى آخيم
۴۲.....	ھيدربابا ترجمه لرى
۵۴.....	شھريار ھاققیندا يازيلان اثرلر
۵۵.....	شھريارين ديلينه بير باخيش
۵۶.....	شعر اۇرنكلرى: ھيدربابا.....
۵۹.....	بھجت آباد خاطرھسى
۶۱.....	سھنديم
۷۴.....	لاتينجه متن.....
۱۲۴.....	قايناقلار.....

اۋن سۆز

چاغداش ادبىياتىمىزىن اۋن سىراسىندا داىانان شىرىار، ادبىياتىمىزدا دىرلى بىر آخىمىن باشىندا داىانمىش، يوزلرجه شاعىرى اۋز آرخاسىجا چكىمىش، اىللىر بوىو شئىرىمىزه لىدئىرلىك ائتمىشىدىر. كئچن اللى اىلده، هئىچ بىر شاعىرىمىز شىرىار قدهر ادبىياتدا ائتكى باراخمامىش، تكجه آذربايجان يوخ، بلكه بوتون تورك دونىاسىندا اۋزونه لايىق يئر آچمىشىدىر. شىرىار تكجه تورك ادبىياتىندا دا يوخ، بلكه فارس ادبىياتىنىن نهنگ شاعىرى كىمى ده تانىنىر، بونونلا بئله دونىادا "حىدربابا" شاعىرى آدلانىر و اونو بئله ده تانىتىدىرساق يانلىش دئىلىدىر

شىرىار، شاه رژىمىنىن سىخىنتى - بوغونتولو بىر چاغىندا بىر پارلاق اولدوز كىمى شعله چكىب و دىلىمىزىن ياساقلىغىنا باخمايلاق، اينجهلىكلرىنى، گۆزه للىكلرىنى دونىايا

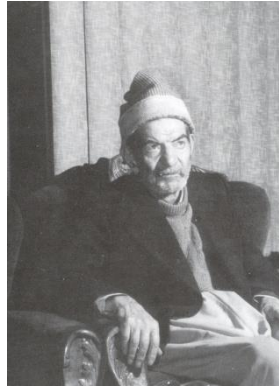
آيدىنلاشدىرمىشىدىر. شەھرىار، ۶۰ ايل تامام ايران شئعرىنە – اىستر توركجە، اىسترسە دە فارسجا ادبىياتىنا بىر گۆركملى شەھرىار كىمى سلطانلىق ائتمىشىدىر. بوتون بو ايللر بويو دىلېمىزدە يايىلان كىتابلارېن ياساقلىغىنا باخمايىراق، حىدربابايا سلام كىتابى بوتون آذربايجانلى لارېن ائولرىنە يول تاپمىش و ائولرىن بزه گى اولموشدور. شەھرىارېن اثرى بىر ملتېن كولتور و سىمبولو كىمى تانىنسا يئرى واردىر. بو بالاجا اثر دونيا اثرلرى آراسىندا اؤزونه يئر آچمىش و دىرى دىللره چئورېلمىشىدىر. آنچاق نه يازىق كى، حىدربابايا سلام كىتابى دونيادا ۱۸ مملكتېن درسى كىتابلارېنا يول تاپدىغى بىر چاغدا، شاعىرىن اؤز آنا وطنىندە بىر بندى نېن دە درسى كىتابلارېندا يئر وئرىلمەدىگىنى گۆروروك. تارىخدە اوزو قارا او آداملار اولاجاقدىر كى دىرى بىر دىلى – بىر كولتورون لوكوموتىوى اولراق، بوغماسىنا چالېشىرلار. اينانېرىق كى بئله باجارقىلارى اولمايىچاق، و بو آاندا چىركىن عمل لرى اونلارى اوزو قارالار سىراسىندا تانىياچاقدىر. شەھرىارېن تورك اثرلرى ائلىمىزېن اورەبىندە يئر سالمىش و چاغداش ادبىياتىمىزى دونيايا تانىتدىرماقدا ان دىەرلى اثر كىمى الېمىزدە دىر.

بوگونكو شئعرىمىزە بۇيوك الهاملار وئرنە و شئعرىمىزە كۆلگە سالان بۇيوك شەھرىار، ائلىمىزېن دىلېندە و اورەبىندە ياشاير و گلە-جەگىمىزە دە يول گۆستەرىر. الېنېزدە اولان بو بالاجاثر، شەھرىارېن

انلیمیزین شئعر شہریاری 9

تانیماسیندا گنجلریمیزه یئنی بیر سؤزو اولورسا، بازار اؤز مقصدینه چاتمیش اولاجاقدیر. اولسون کی شہریارین مینلرجه یولونو داوام وئرلرینه بالاجا بیر پای سایلسین.

م.کریمی

اوستاد شہریار

اوستاد شہریار، چاغداش
آذربایجان ادبیاتی نین ان دہرلی و
اثر قویان شاعیری دیرکی جسارتله
دئمک اولار ۵۰ ایل تامام آذربایجان
ادبیاتی نی رھبرلیک ائدیب و

دیلمیزی دنیا یا یاییب دیر. «حیدر بابایا سلام» اثری ائله شؤھرت
قازاندی کی تورک میلتلری آراسیندا اؤزونه تاییسیز یئر آچیب، بیر
یئنی مکتب کیمی تورک ادبیاتیندا اورتایا قویولدو. اونون آردیجا
شہریارین «سہندیہ» شئعری بیر شاه اثر کیمی آذربایجان ادبیاتینی
داھا جلوه لندیریب و مودرن شئعریمیز یئرینه دوشدو. شہریار بورادا
قالمادی، گؤزہل آنا دیلینده مختلف غزلر و قوشمالارلا تورک دیلینہ
یئنی بیر قووه وئریب، اؤزہللیکله ایراندا دیلرہ سالدی.

اٹلیمیزین شاعر شہریاری ۱۱

شہریار بیر شاعیردیر کی فارسیجا شعره باشلامیش، ایلک اؤنجه فارس شاعیری اولموش و سونرالا، شهرت تاپاندان سونرا آناسی نین ایسته بی اساسیندا حیدر بابانی تورکجه یازمیشدیر.^۱ بوگون اوستاد شہریار هامی اوچون: کیچیک - بؤیوک، کیشی - قادین، شہرلی - کندلی، ساوادللی - ساوادسیزلارا تانینمیش بیر شاعیردیر و هامی حیدربابا ایله اونو تانیییر. یاخشی سی بوراسی دیر کی حتا فارسلاار دا حیدربابانین دیلینی بیلمه ییرسه لر ده، شہریاری حیدربابا شاعیری آدلاندیریرلار. شاعیر بو اثری یازماقلا، ادبیات تاریخیمیزده دؤنوش نوقطه سی یاراتدی و بیر مکتب اولوب، یوزلرجه شاعیر اونون یولون ایزله ییب و «حیدربابا» سایاغیندا شعرلر قوشوبلار. دوغرودان هانسی ده یرلی تانینمیش شاعیریمیز حیدربابایا بنزه تمه یازما ییب؟ هانسی یئنی یئتمه شاعیر واردیر کی شاعیرلیک گوجونو حیدربابا سایاغیندا سیناماسین؟ یوزلرجه شاعر دیوانی حیدربابایا بنزه تمه یازیلیب، یوزلر بنزه تمه چاپ اولوب، یوزلر بنزه تمه لر دفترلرده هله چاپ اولمامیش قالماقدادیر. بؤیوک شاعیرلریمیز جوشقون، محمد راحیم، سلیمان

(۱) م. کریمی، روشنفکران آذربایجان، تهران، ۱۳۸۶، ص ۱۸۶.

رستم، عباس بارز، دکتر کوشان، حتا علامه حبیب ساھر کیمی
 نہنگ شاعیر و ادبیاتچی اونا بنزہ تمہ یازیب دیر.
 «حیدر بابایا سلام» شہریارین اوشاقلیق خاطرہ لری اولاراق،
 عینی حالدا بیر میللتین فولکلورو، دبلری، عنعنہ لری و اورہک
 دؤیونتولری دیر.^۲

شہریار بو اثری ائلہ گوزہل یارادیب دیر کی عوام اونون دوشونمہ
 سیندہ قالماییر و ادیب لر، عالیملر ده اوندا شئعر صنہ تیندہ بیر
 آخساقلیق گؤرمورلر و ایکی صینفین اورہیینہ یاپیشیر. بوگون ایران و
 آذربایجانین باشا - باشیندا، ان اوزاق کندلردن، بؤیوک شہرلرین
 اورتاسینا قدهر، شہریارین آدی سئوگی و محبتلہ چکیلیر و
 حیدر بابایا سلام شئعی شہرلر و کندلریمیزدہ خالقیمیزین شیچرہ -
 سیندہ دادلی - دادلی اوخونور. حیدر بابایا سلام، کندی بوتون گوزہ -
 للیکلرلہ تصویرہ چکیب. بو تابلودا کندین سحر - آخشامی، گون
 چیخاندان گون باتانا قدهر، ایلک چیچکلر، نوروز گولو، فارچیچہ یی
 تورپاقدان باش قالدیراندا، دوغال منظرہ لر: شلالہ لر، میوہ باغلاری،

(۱) اوستاد شہریار، حیدر بابایا سلام، تبریز، ۱۳۴۷.

اٲلیمیزین شئعر شهریارى ۱۳

بوستانلار، آخشاملار اوستو اینک - داوار سورولرى، کندلى لرىن
دیللرینده ازبر اولان ماهنى لار، کندین اهلى همان گئدیشلر -
گلیشلربله، هابئله دانیشیقلاربلا، تویلارى - یاسلارى، هامیسی گؤزه-
للیکله چکلمیشدیر. شهریار بو اثرى یاراداندا - آنا یوردوندان اوزاق
اولاراق - کئچمیشلری یادا سالماق اوچون تکجه اؤز بئینینه
دایانمیش، آنجاق اونون شاعیرانه فیکیری و دوغوسو هئچ بیر
شتى ای اونوتمامیشدیر، حتا کندین قارپیزی و خیاری نین دادی
داماغیندادیر. کندین باغلارینا قدم قویدوقدا ییلیرکی میرزا محمدین
باغیندا الچه لر تورشا- شیرین دیر؛ حتا بیر کهلیکین اوچوشو و یا
دووشانین کول آلتیندا قاجیشی شاعیرین گؤزونده قاجا بیلمه-
میشدیر.^۳

حیدربابا بیر خالق تانیما اثرى دیر. بو کیچیک اثرده کندین
۵۰دن آرتیق آداملارلا تانیس اولوروق. شهریارین گوجو و باجاریغی
اینسانلاری تانیتمادا او قدهر دیر کی هر کیمسه نی بیر مصرعه
تانیتیرسا، ائله بیلیریک بیر عؤمردور اونو تانی بیریق و یاخیندان

(۱) م . کریمی، سهندیه شهریار، زنجان، ۱۳۶۸.

گۇرۇموشوق، حتا اونون دانىشىغى، گنڭدىشى، حتا سەسى بىزىم
اوچون تانىش دىر. اۆز اتاسى حاققىندا بئله دانىشىر:

منىم اتام سفرهلى بىر كىشى ايدى
ائل اليندن دوتماق اونون ايشى ايدى
گۆزه للرىن آخيره تالمىشى ايدى
اوندان سورا دۇنرگه لر دۇنوبلر
محبتىن چىراغلارى سۇنوبلر.

شاعىر داىىسى - امىرغفار حاققىندا بئله يازىر:

امىرغفار سئىدلرىن تاجىدى
شاهلار شىكار ائتمەسى قىقاجىدى
مردە شىرىن، نامردە چوخ آجىدى
مظلوملارىن حقى اوستە اسردى
ظالملىرى قىلىچ كىمى كسردى.

اٲلیمیزین شئعر شہریاری 15

شہریار دوغرودان دا شاعیردیر؛ چونکی بیر آنلیق اورہیہ چوکن
لال و بیلینمز بیر دوغونو، ان گوژهل صورتده دیله گتیریبیدیر. بو اثر،
بلکہ ده بوتون دونیا ادبیاتیندا تایی تاپیلماز بیر اثر دیرکی اونون
اتکی سی و سسی وطنیمیزین سینیرلاریندان آشیب کئچمیش و
اوره کلرده حک اولاراق ابدی له شیبیدیر. بلکہ بیرگون اولا حیدربابا
داغیندان یئر اوزونده هئج اثر اولمایا، ولی حیدربابایا سلام
قالاقدیر!

شاعیر، بو اثری یازاندان نئچه ایلر سونرا، بیر داها آنا وطنینه
دؤنور و بو دفعه یاخیندان حیدربابا داغی ایله دانیشیر و ایکینجی
حیدربابا یارانیر:

حیدربابا گلدیم سنی یوخلیام،
بیرده یاتام قوجاغیندا یوخلیام،
عؤمرو قووام بلکہ بوردا حاخلییام
اوشاقلیغا دیبهم بیزه گل سین بیر

آيدىن گونلر آغلار يوزه گلسين بىر. ۴

شاعير ائله بىر زامان يوردونا قايدىدىر كى بىرىنچى ائردە
اونلاردان آد آپاردىغى كىمسەلر داھا قالمايىپلار، يئرلرى بوشدور.
بىر سىراسى يئددى كفن چورودوب و گنج قىزلار جانلارى ارى يىب.
شاعير وطن دئىيب گلمىشىدىر بلکہ اونون گۆزەللىكلرىنى بىر داھا
گۆرسون، آما ائلى نىن غملىرىنى گۆردو كده، وطنى بىر دوستاق
گۆرور، قول - قانادى سىنىر، اوشا قلىق دۇورانىنا گۆزەل اوچوشلارى،
نىسگىل لى گۆز ياشلارىنا چئور يلىر.

شاعيرىن خيال قوشو قول - قاناد آچىر، مئيدانى گئن گۆرەر ك
حىدر بابا ايله اورەك سۆزونو دانىشماق اىستە يىر. قاباقچا اوزاقدان
دانىشىر آنجاق اوشا قلىق دۇورانىنى خاطر لايىردى. بو زامان سۆزلرى
نىسگىل، دىلەك و آجى گۆز ياشلارىلا قارىشىشىدىر. آما ايندى
گۆز ياشلارى داھا ياندىرىجى و يوخ ائدەن دىر چونكى كندلى لرىن
فلاكت و آجى گونلرى - شاهين ادعالى اولان مدنىتى اونلارى

(۴) اوستاد شەرىار، حىدر بابا يا سلام، اىكىنچى جىلد، تېرىز، ۱۳۴۴.

ئىلىمىزىن شئىر شىرىيىرى 17

سىخىر و شىرىن خاىىرهلىرى يادا سالماق اوچون داها يىر قالمىر.
خالقىن پىس دورومو اونو اينجىدىر و قارقىشا دىل آچىر:

كتلى يازىق چىراغ تاىمىر ياندىرا،
گوروم سىزون برقوز قالسىن آندىرا،
كىم بو سوؤزى اربابلارا قاندىرا؟،
نه دور آخر بو مىللىتىن گوناھى،
دوتسون سىزى گوروم مظلوملار آھى!

كندىن جوانلارىندان انشىتىدىگى خىرلر چوخ آجى دىر چونكى
بىرى نىن بورنوندان قان گلەرك جانىن الدن وئىر و كندده كىمسە
يوخدور بورنون قانىنى كىسىن، او بىرى آجلىقدان اولوب، اوچونجو
اوتوراق اولوب و اوبىرى قاچاق دوشوق و نهاىت بو كى:

چوره ك غمى چىخوب خالقىن آىىنا
هر كس قالىب اوز جانى نىن هاىىنا.

شهرىيار، چاغداش ادبىياتىمىزدا بىر داغ كىمى دىر. شاھ اثرلر يازىب، بوننان بئله كى حىدرىابا آلقىشلاندى و خالق ايچىندە اوزونە دەيرلى بىر يئر تاپدى، آنجاق جسارتله «سەندىه» پوئماسىنى شهرىيارىن شاھ اثرى سايا بىلەرىك. اوستاد اوزو بئله دئىير: «حقيقتە هئچ دىلدە سەندىه كىمى بىر اثر يارانمايىب و هئچ بىر معيارلا اولچمك مومكون دئىيلدىر^۵». دوغرودان دا سەندىه، شهرىيارىن شاعىرانه يارادىجىلىغى نىن زىروەسى دىر و اوزو دئمشكن «بىر ايلهامدان تۇرەنن اثر دىر كى اىلاھى شەشەلر اونو ايشىقلاندىرىر»^۶. اوستاد سونونجو دانىشىغىندا نئچە سورغويا جاواب وئرمىشىدەر. او دئىير شئەر قوشماق شاعىرىن ارادەسىندەن آسىلى دئىيل و «اگر شئەر ياراتماق شاعىرىن گوجونە باغلى اولسايدى، او هرگون بىر سەندىه ياراتماق اىستردى. بىر حالداكى تىكجە بىر دفعە باجارا بىلمىشىدەر بئله بىر شئەر ياراتسىن». آمما هانسى عامىل بئله قىلارقى بىر اثرىن يارانماسىنا سبب اولموشدور؟ شهرىيار بئله بىر

(۱) كىهان فرهنگى، شماره ۱، ۱۳۶۷.

(۲) م . كرىمى، سەندىه شهرىيار، همان.

انٹیمیزین شاعر شہریاری (۱۹) 19

سورغونون جوابیندا کی سہندیہنی خاص کیمسہ اوچون قوشموشسونوز؟- دئییر: «ہہ! آذربایجان شاعیری مرحوم بولود قرہ چورلو-«سہند» تخلص ائدہن شاعیردیرکی ہامیدان آرتیق، حتا نیمادان چوخ منده تأثیر قویموشدور»^۷. بو سوروغونون جوابیندا کی سہند شاعیرده نہ گۆرموشسن کی نیمادا یوخودو؟- بئله دئییر: «ہرکس ہر شئی یی اؤز باخیشیلا باخار. من سہندده گۆردویوم دئمہ لی دئییلدیر. البتہ کی سہند آزاده بیر شاعیر ایدی و سہندده اولان اخلاق و خصلت هئچ کیمسہ ده یوخودو. اوخوموش اولسانیز حیدربابا شاعرینده دئییرم:

حیدر بابا مرد اوغوللار دوغ یئنه!

ہہ، سہند بیر مرد اوغول ایدی»^۸.

بورادا سہندین کیم اولدوغونو بیر داہا بیلمہ لی بیک، بلکہ بیلینسین کی نہ اولدو شہریار اؤز شاہ اثری سہندیہنی، اونون تأثیری آلتیندا قوشموش و نہ قدہر اونا بورجلودور! بولود قرہ چورلو

(۱) شہریارین سون مصاحبہ سی، کپہان فرہنگی، ہمان.

(۲) م. کریمی، ہمان.

چاغداش شئعرىمىزىن دەيرلى شاعىرى دىر كى سەھند داغى كىمى سىنەسىنى خالقىنا سئىر ائدىب و ادبى يارادىجىلىغى ايله، سەھند كىمى باشىنى ادب گۇيۇنە داياىدى و بو افتخار اونونچون يئتەر كى سەھندىه پوئماسى اونا خىطاب يارادىلىيدىر.

قرەچورلو، اوغوز توركلرى نىن بۇيوك طايفا لارىندان دىر كى ھىجرەتتىن بىرىنچى يوز ايللىن اول لىرىندە اھرىن قرەداغ ماحالىندا مسكونلاشدىلار. بولودون آتاسى قرەداغان كۇچوب ماراгада ساكىن اولدو. بولوت ۱۳۰۱ جى ایلدە دونيايا گۇز آچدى. اورا دا مکتبه گئدىب و اورادا الینه قلم آلدی. ایلک شئعرلىرىنى تبرىزده «شاعىرلر مجلسى» درگىسىندە چاپ اتتىردى. او، اۇز ائلى و خالقى دىلىندە شئعر سۇيله بهرک شئعرلىرىندە گوللرىن طراوتى، اوزوملوكلرىن لطافتى، ماراغانىن بولاقلارى نىن شارىلتىسىنى اۇزوندە ساخلايىر. اونون عۇمرونون حاصىلى، «سازىمىن سۇزو»، «دده مىن كىتابى»، «ارمغان» و آىرى - آىرى شئعر دفترلى اولدو.

سەھند، قوجامان بىرداغ كىمى شاهلىق نظامى نىن قارشىندا دايانىب و اثرلى زامانىن قارائقولوق بىر دوروموندا ايشىقلى بىر چىراغ كىمى پارىلدايىر. ساواكىن فرمانىله اثرلىرى يىغىشدىرىلدى.

ائليميزين شئعر شهريارى 21

اۋزو ده بير زامان قيزيل قالادا حبس اولوندى؛ آنجاق آغزىنى
يوممايىب و يازمادان داينمادى. سهند داغى كيمى هئىبتله
دايندى. دىردى تانى يىب، ديله گتيردى. قلم ايله يازىب، ساز ايله
چالدى. اۋز عرفانى - ايچ دونياسىنى دىرد تانىيان بارماقلا رىلا سازىن
سىملرينده سسه گتيردى و ائله ماهنيلار اوخودو سانكى سحر
واختى اسن نسيمىن ياز يارپاقلارنى سهندىن عظمتلى و گوللو -
چىچكلى ياماجلارنىندان آلب گلىر. چىغيران زامان سانكى
يوردونون دىرد چكىمىش خالقى نىن تارىخى دىردىنى چىغيرىر. اونون
شئعرلى خالىقن اوره ك دۋيونتولرىنى ترنوم ائتمه يى اوچوندور كى
هر كس اۋز آرزى - ديله يىنى اونون شئعرىنده تاپىر.

سهند بوتون اثرلىرىنده خالقىمىزىن غم - كدرلىرىن، شنلىك -
شادلىقلارنى، اوتوب - اوتوزمالارنى سۋيله يىبىدىر. او، خالقىمىز اولان
ظولمودن دانىشىبىدىر. اونون اينسان حاققىندا دوشوندويو، دىرىن
فلسفى باخىشدا تۋرهنىر. او، ائله بير ياشايىش ايسته يىر كى بوتون
اينسانلارى اورادا خوشبخت و سعادتلى گۋروب، اورادا محبت و
سۋوگى حۋكم سورسون. اونون اوره يى مىنلر و مىليونلار اينسانىنان
چىرپىنىر.

من تک اوزوم دگيلم
خلقيمين، ائلريمين
نبضی من ايله وورور.
هر قليم چير پينار کی
کؤکسومده بير اورهک يوخ
ميليون اورهک چير پينير.

او، ياشايش اودونا وورولموش بير کپه نکدير. بو اوردا يانماقدان
نه قورخو! او، خالقيميزين مبارزه سيني گؤره رک، يئنی بير روح تاپير
و تبريزين ۵۶ جی ايلين بهمن آيی نين ۲۹ وندا «سلام تبريز» آديلا
بئله سؤيلور:

سلام ای مادر دلسوخته
ای امّ لیلای زمانه
ترا در ماتم قربانیانت
کودکانت، نوجوانانت
صمد، بهروز، اوختایت
و با خون قبایش خشک ناگشته شهیدانت

انلیمیزین شئعر شہریاری 23

چرا من تسلیت گویم؟

نه، دیو نیستی از سرخی خون شهیدانت

همچو ترس جن ز بسم الله می ترسد...

فدای عهد و پیمانته که در روز ازل

باکردگار مردی و آزادگی بستی

و هرگز عهد نشکستی

به قربان وفایت، جان صد جانان فدایت

سربرافراز و هماره سربلندی کن

تو دشت نینوایی

کربلای عصرمایی.

سهند نهایت ۵۷ جی ایلین بهمن آییندا ایسته کالرینه چاتیر و

خالقیمیز آزدلیق ماهنیسینی ائشیدیر، آنجاق نه یازیق کی نئچه

گون کئچمه میشدن دونیادان کؤچور و خالقیمیزین شادلیغینا آجی

قاتیر.

آنجاق بورادا ایکی نهنگ شاعیرین - شہریار و سهند - بیر

بیرینه قارشیکلی تأثیرینه باخاق.

شهریار و سهند

بیلیریک شهریارین حیدر باباسی ۹۰ دیله ترجمه اولموش،
یوزلرجه شاعیر اونا بنزه تمه لر یازیب. بورادا سهندین حیدر بابادان
آلدیغی تأثیردن دانیشماق ایسته ییرم. سهند بیر آچیق مکتوب -
شعرله شهریارا خیطاب یازیر و شهریار «سهندیه» اثرینی بو شعره

ئىلمىزىن شئىر شىرىارى 25

جواب اولاراق يازىر. ايندى گۆرەك سىند نە يازمىشىدى كى شىرىارى بىلە دىلە گىتىرى؟

سىند اۆز مەكتوبوندا «سىدىربابا» نىن شاعىرىنى ادب يوردونون شىرىارى ساياراق، اوندان اىستىر باشى پاپاقلى كىندلىنى حىروننا قبول ائدىب اونون اورەك سۆزلىرىنە قولاق آسىن. او، بىر سىندىر كى حىدىربابانىن آياغىنا گىمىش. شىرىارى، حىدىربابا دا بوينونون زىجىرىندىن دانىشمىش و بو آسانىن اسىر اولماسى، سىندى جوشا گىتىرى، اودلو و ياندىرىجى چىغىراق اىلە گىلىر بو زىجىرى آسانىن آياغىندان گۆتورسون. سىند دىئىرىكى اورەبىن كىرلنمەسىن، چونكى داغلار داها آياغا قالىخىب و سىننىن پىشوازيوا گىلىلر. قارداشلارىن «وفاسىز» دىئىلر بلكە اونلارىن دا آياقلارىندا زىجىر وار! سىند وطنىندە اولان مەبىت و سئوگى دن سۆز آچىر و بو سئوگى نى ناغىل بىلمە بىر. آنچاق بىر سىرا دىغىلبازلارى دا افشا ائدىر و دىئىرى كى ائلمىز نامردلرە رىم ائدەرك اۆزو اسىر اولوبدور. بىر وارلىيا ساخسى لازىم گىلىرسە، بىز كوزەمىزى سىندىرىب اونا ساخسى وئرمىشىك. آنچاق داها اۆزگە چىراغىنا ياغ اولماق يىتتەر! اۆز يوردوموز قارانلىقدادىر. اۆزگەلرىن اوجاغىنى ياندىرمايق، اولكەمىزدە قىش دىر

و قار - بوران اولاراق اوز ائویمیز سویوقدور. وفاسیز یارین اودوندا
یانمایاق، بلکه اوز یوردوموزا و خالقیمیزا یانماغیمیز گره کیر. وفاسیز
گوللرین اوستوندن اوچوب، اؤز خالقیمیزین قوینوندا اوتورمالی ییق و
سؤنمز سئوگی میزدن خالقیمیزین شاختا وورموش بوداغینا پیوند
وورمالی ییق. ائل ایله گولوب، ائل ایله سورونک! حؤرمتلی شاعیر! باخ
گؤر نه خبردی، ایران خالقی آیاغا قالخیب و ظالیملرله یوموروق -
یوموروقا دایانیب. اوره یین داریخماسین کی زنجیرلریمیز
قیریلما دیر:

شاعیر، سؤزو غربته سالما
قولاق آس دونیادا گؤر بیر نه سس دیر
باغریوی سیخماسین بو های هارایلار،
قیریلان زنجیر دیر، سینان قفس دیر.

حیدربابا آذربایجان ادبیاتیندا بیر دؤنوش نوقطه سی اولدو.
بوتون باخیشلار شهریارا دؤندو. هامی شهریارا بیر جاواب اولاراق

اٹلیمیزین شئعر شہریاری 27

شئعرلر یازدیلا. بنزه تمه لر مئیدانا چیخدی. بو شاه اثری ترجمه یه چالیشدیلا. اونلار جا فارس شاعیری اونون فارسی ترجمه سینی وئردیلر. حیدربابانین سسی ایراندا سینیرلاری کئچدی، آذربایجان جمهوروسوندا بیر توفان قوپاردی، محمد رحیم، سلیمان رستم و باشقالاری دیله گلدیلر و شہریارلا دانیشدیلا. حیدربابا بوتون سووئت اؤلکه لری بیرلی یینده اولان دیلله چئوریلدی. روسجا، گورجوجه، اثرمنی جه و آیری تورک دیللی اولان: تورکمن، اؤزبک، قیرقیز، قزاق و ... دیللینه چئوریلدی.^۹ اوروپا دیللی بوندان اوزاق قالمادی انگلیسجه^{۱۰}، آلمانجا^{۱۱}، نروژجه^{۱۲}، فرانساجا، ایتالیانجا، روسی^{۱۳} و باشقا دیلله چئوریلدی و حیدربابا ایله شہریار دونیایا تانیندی.

(۱) حکیمه بلوری، یالان دونیا، باکی، ۱۹۹۲.

¹⁰- Hail Haydar baba, Mohammad hossien Porkar, 1993.-

(۳) اسماعیل میتاگ، شہریار، برلن، ۱۳۷۷.

(۴) دوستوم محمدرضا تبریزی- آذربایجان مئنی سی اولاراق نروژده یاشاییر،

حیدربابانین نروژجه یه ترجمه سینی ده یاراتمیشدیر.

(۵) شہریار- سهند، نبی خزری، روسجا، مسکو، ۲۰۰۵.

حیدر بابا بنزه تمه لری یوزلری آشدی، یوزلرجه شاعیر اؤز باجاریغینی بو سایاق شئعرلرله سینادی. سونرا سهندیه ده بؤیوک تأثیر بوراخدی. سهندیه ده بنزه تمه لره قونو اولدو.

شهریار ایلك اؤنجه فارس شاعیری ایدی و شاعیرلیگی فارسیجا باشلامیش و فارس ادبیاتیندا اؤزونه گئیش یئر آچمیشدیر. آدلی- سانلی بیر شاعیر اولاندان سونرا حیدر بابانی یازمیشدیر. آنجاق، قارسلار ایچینده ده، حیدر بابا شاعیری تانینیر. شهریارین فارسیجا دیوانی اؤز یئرینده چوخ آغیر، زنگین و دهیرلی دیر، بلکه دئمک اولسون کی چاغداش فارس شئعری نین دوغرو شهریار دیر. حافظ- دن سونرا، غزل فورماسینی یئنی بیر زیروه یه چاتدیریب و اوندا یئنی لیک لر یارادیب، چاغداشلاش دیرمیشدیر^{۱۴}. فارسیجا ائله غزللری واردیر کی بوتون خالقین دلینده گزیر و دیللرده ازبر دیر او جمله دن آشاغیدا کی مطلع لی شئعرلری گؤستمک اولار:

علی ای همای رحمت، تو چه آیتی خدا را

(۱) حسین منزوی، این ترک پارسی گوی، تهران، ۱۳۷۲.

ائلیمیزین شئعر شہریاری 29

آمدی جانم به قربانت ولی حالا چرا؟

حیدر بابا، بیر ادبی آخیم

شہریارین حیدر بابایا سلام اثری یاییلارکن سہسی ہر یانا
دوشدو. چوخ اوخوندو و سئویلدی و خالقیمیزی سئویندیردی. جان
اوستونده اولان ادبیات بیرده باشدان دیرچلدی. دیلیرینی اونودان
آذربایجان شاعیرلری دیلیرینہ دؤندولر، اللرینہ قلم آلدیلار و
شہریاری اؤیدولر. دوکتور علی کوشان «حیدر بابانین شہریارا

سلامی^{۱۵} آدیندا، همان قوشمالار فورموندا شهر یاری آلقیشلادی و ۳۷ بنددن عیبارت اولان اثرینی یایدی.

جبار باغچه بان «شهر یارا سلام» اثریله چیخیش ائتدی و اؤز دیلینه دؤنن شاعیری باغرینا باسدی. میلی حوکومتی نین شاعیرلریندن قالان شاعیرلر دیله گلدیلر. بیر-بیری نین آردیجا «حیدر بابا» اوسلوبوندا، عینی وزنده، گاهدان عینی سؤزلر، دئیملر، حال و هواسیندا شعر دفترلری مئیدانا گلدی. چوخ آز بیر زماندا بوتون شاعیرلریمیز بو سایاق شعرلرینی قوشدولار؛ آنجاق نه یازیق کی، بو شعرلرین چاپ ایمکانی اولمادیغیندان ایشیق اوزو گؤرمه ییب، صانیدیقلاردا باسدیریلدی. دیلیمیزین یاساق اولدوغو اوزوندن «صانیدیق ادبیاتی» گونو- گوندن گئنیشله نیب، زنگین لشدی.

آنجاق بیر گون بو «صانیدیق ادبیاتی» پاتلاییب ائشیگه چیخماق و یاییلماق احتمالی وئريلمه سئیدی اومودسوزلوق یاراناردی. آنجاق

(۲) بو اثری، بو سطرلرین یازاری گؤرموش و ایللر بویو بو کیتابچانی ساغلامیشدیر.

۳۱ ائلیمیزین شئعر شهریارى

زمان اوزاقلاشدیقجا، گیزلی یوللارلا ائشیگه پؤهره وئیردی. همان سیخینتی و بوغونتو چاغلاریندا نئچه- نئچه حیدربابا سایاغی شئعرلردن اللره دوشدو. کیتاب، جزوه و کوپو شکل لرده ایشیق اوزو گوردو. بلکه ۱۵ ایل، ۲۰ ایل سونرالار ایدی کی «ئئل دایاغینا سلام»^{۱۶} ادلی اثر ایشیق اوزو گوردو. عباس باریز، آذربایجان شئعری نین ساوالان کیمی استقامتلی شاعیری نین صاندیقچاسی آچیلدی و بو اثر ائشیگه چیخدی. بوندان سونرا باشقا شاعیرلرین ده حیدربابا سایاغیندا منظومه لری اورتایا گلدی. آنجاق بؤیوک شاعیرلریمیز ده بونا فرقسیز قالمادیلار. علامه حبیب ساهیر، شهریارا نسبت سوسوب- دانیشماز قالا بیلمزدی. ساهیر سارسیلماز مقاومت شئعریمیزین سیمبولو، شهریارلا درین تضادی اولراق، حیدر بابانین ائتکی سیندن چیخا بیلمه دی؛ شهریارلان آتیشاراق، حیدربابادان آلدیغی تأثیرلری دیله گتیریب شئعرلرینی یایدی. گیزلیجه قورولان شئعر و شاعیرلر محفیل لری نین دایاندیغی موضوع - شهریار و حیدر

^{۱۶} عباس بارز، ائل دایاغینا سلام، تبریز، ۱۳۴۴.

بابا- اولاراق، حیدر بابا سایاغیندا یازیلان شئعرلر اوخونوب، اللره دوشدو.

بولود قره چورلو- سهند کیمی آذربایجانین مبارز شاعیری ده سوسوب- دانشماز قالمادی، بلکه شهریارا بیر مکتوب یازدی. سهند، بو مکتوبو یازماقلا یئنی بیر آخیم آذربایجان ادبیاتیندا یاراتدی؛ چونکی بوشئعربنده شهریارا اوره ک سؤزلرینی آچدی. شهریارا مدح ائده رک گؤزونو آچدی و وطنیمیزه، ائلیمیزه ساری باخماغی شهریاردان ایسته دی. بو شئعر شهریاردا درین بیر تأثیر یاراتدی، ائله تأثیر قویدوکی «سهندیه» شئعربینی قوشدو. سهندیه، اؤزو آذربایجان چاغداش ادبیاتیندا بیر دؤنوش نقطه سی اولدو. اونون دا یازی اوسلوبو بیر آخیم، بیر مکتبه چئوریلدی. چوخ کئچمه دی کی اونلار جا باشقا شاعیرلریمیز، اونو اؤزلرینه اولگو سئچدیلر.

حیدر بابا مکتبی دوم- دورو بیر آخیم کیمی آخیب گلیر و یوزلرجه شاعیرلر اوندان یارارلا نارا ق اوره ک سؤزلرینی بئله قالیب لره تۆکوب منظومه لر یارادیرلار. بو منظومه لری بیر یئره ییغیرساق بیر کیتابخانا دوزه لر. آنجاق مبارز و دوشونجه لی شاعیرلرده بونا لاقئید قالا بیلمه دیلر.

ئىلىمىزىن شئىر شىرىارى 33

او بىرى طرفدن حىدربابانىن سەسى ھەر يانى بوروموشدو. ايران سرحدلرىنى باسىب كىچمىشىدى. آرازىن اوتايىندا بۇيوك شاعىرلىرى دىلە گتىرمىشىدى. سلېمان رستم، محمد راحىم و حتا بوتون مھاجر شاعىرلىرىمىز دىل آچىب شئىرلر سۇيلەدىلر. زنگىن بىر ادبىيات ياراندى. شىرىار دا دىنج اوتورا بىلمەدى. شئىرلە يازىلان مکتوبلارىن بىر نىچە سىنە جواب وئرمك، شىرىارى آذربايجان ادبىياتىنا و شئىرىنە يۇنلتدى. بو حرکتلردە، شىرىار نىچە تور كچه غزل يازدى و اونلار دا آلكىشلاندى. حىدربابانىن اىكىنجى جىلدى، سويويان اوجاغى يئنه آلىشىدىردى و چوخلو شاعىرلر اۇز شىرلرىندن، حتا كندلرىندە اولان داغى، تپەنى، حتا بىر تارىخى آبيدەنى خىطاب اندەرك شئىرلر قوشدولار. شئىور داغى، سھند داغى، ائىل داياغى، ائىنالى داغى، ارک، سولطانىيە گونبدى، چىللە خاننا، او شەھەر، بو شەھەر و ... شاعىرلرىن سىغىناجاقلارى اولدو و تىكچە بىر سىلاما كىفايتلىنمەيىب بلكە تارىخى دىلە گتىرىب، ائلىن، يوردون قھرىمانلارىنى، اىگىدلرىنى بىردە باشدان ياراقلاندىرىب دوشمنە قارشى مئيدانا چكىدىلر. يئنه كوراوغلو نەرهلرى باشلاندى. بۇيوك

شاعىرلردن توتوب، گنج شاعىرلر قەدەر، شاعىرلىك استعدادلارنى
 حىدربابا ساياغىندا شئەرلەرلە سىنادىلار.

«حىدربابا سىلام» خالق اىچىندە ائلە يايلىيدىر، ائلە بىر
 شاعىرىمىز يوخدو بو مەكتەدە اۋزونو سىناماسىن، يوزلرچە شاعىرىمىز
 بو ساياق اثرلەر يازاراق، گنج شاعىرلر بىر حىدربابا بىزە تەمەلر
 يازماقلا اللرىنە قلم آلەمشلار. حىدربابا بىزە تەمەلر او قەدەر دىر كى
 بىر يئره توپلانسا بىر كىتابخانا كىتاب اولار. سۆزۈ اوزاتمادان نەچە-
 نەچە كىتابلار يازماق گرەك. اىلك اۋنەجە «آلاو» تخلصلو «شايان»
 جنابلار بىزىن آد آپارماق گرەك. بو دە بىرلى آراشدىرىجى، ادىب و
 شاعىرىمىز ۱۳۳۳ جو اىلدە «حىدربابا شەرىيارا مەكتوب» اثرىنى
 يازاراق، حىدربابا بىزىن استىقبال ائتمىشىدىر^{۱۷}. بو اثر، ۱۳۳۳ اىلىن مەر
 آيىندا بىتمىشىدىر. ۴۴ بىزىن عىبارتدىر، آنجاق بونون داوامى اولاراق،
 ۱۲ بىزىن ۱۳۵۷ اىلىنە سۆيلىنىشىدىر و جەمەن ۵۶ بىزىن اولموشدور.
 بو مەنظومە بئە باشلاندىر:

محمد حسين ايلدىرىملار شاختاندا

(۱) احمد شايان (آلاو)، حىدربابا شەرىيارا مەكتوب، تىرىز، ۱۳۵۷.

سئىلەر - سولار شاقىلدانىپ آخانددا
بىر گول اولوب تىتره بىدىم ياخانددا
حىدربابان آغرىن آلسىن شىرىارى
دىنلە منى سىنە ئىچە سۆزوم وار.

منى دىيب، شىر يازدىن ائىلرە
آدىم - سانىم يىنە دوشده دىلرە
باهار گلى شاختا وورموش چۆلرە
حىدربابان يوردو موزى بزەدى
قوجالسان دا، شاعىر، روخون تزهدى.
و ۴۴ جو بند بئله بىتىر:

شىرىنى ياز قوى پارلاسىن شوكتىن
آچالماسىن، يوكسك اولسون همىتىن
هئىچ بىر زمان آزالماسىن غىرتىن
من ده سن تك مرد اوغوللار دوغارام
نامردلرىن بورونلارىن اووارام.

و ۵۷ جی ایلهده همین اثری داوام ائدیپ یازیر:

محمد حسین یئنی داستان باشلیاق

تفنگ یوخدور دوشمن لری داشلیاق

یئنی دوران، یئنی ایشلر ایشلیاق

گل سؤز آچاق بوگونوندن ائللرین

قوی آچیلسین قفیلداکی دیلرین.

و بئله لیکله سونا چاتیر:

محمد حسین ائل سیندیردی دوشمنی

ظفرلره دعوت ائدیر ائل سنی

شعرلرین قوی بزه سین وطنی

شعرلرین سیلاح اولسون ائلینه.

وورولماسین قیفیل داها دیلینه.^{۱۸}

عباس بارز «ئل دایاغینا سلام» اثریله شهریارین قاباغینا چیخیر

و شهریاردان بئله آد گتیریر:

(۱) احمد شایا (آلاو)، حیدرآبادان شهریارا مکتوب و بابک منظومه سی، تبریز،

اٲل دایاگی گٲت گوللرین سولماسین

دریا کٲنلون غملرینن دولماسین

بارز اوغلون نئجه غمگین اولماسین

اٲشیدمیشم اوستادیمیز شہریار

بیر عٲموردور غم اوستونہ غم قالار.

بارزین بو اثری، داها سونرالار، ۱۳۴۴ جو ایلده چاپ اولوب،

ایشیق اوزو گٲرور. آما بو اثر ۱۳۳۳ ایلینده یازیلیمیشدیر.

پروفسور محمد تقی زہتابی «رخشندهنین آرزوسو»

آدیندا «حیدربابایا» خیطاب خالقیمیزین دردلرینی سٲیلہمیشدیر و

۱۳۴۰ دا بو اثری بیتیرمیش کی سون بندی بئلہ دیر:

حیدربابا! قرہ گونلر آز اولار

قیشدان سورا باہار گلر، یاز اولار

قوزولارین کٲفی اوندا ساز اولار

چونکی اوخور رخشنده تک گٲزہ للر

شهریاردان تورک دیلینده غزللر.^{۱۹}

آنجاق پروفیسور غلامحسین بیگدلی ۳۴ ایل سورگونده، دوستاقدا قالاراق شهریارین حیدرباسیلا دیری قالمیشدیر. او، یارادیجیلیغی نین بیر بؤیوک بؤلومونو شهریار ائتکی سینه باغلامیش. پروفیسور بیگدلی زنگانین یاخینلیغیندا «کهله» قصبه سینده دونیا یا گلمیش و اثرینی ده «کهله یه سلام»^{۲۰} عنوانی وئرمیشدیر. بو اثر ۱۳۵۹ جی ایلینده ایشیق اوزو گؤرور و ۱۶۸ بنددن عیبارتدیر. او، شیخ اشراقین آنا یوردوندان اولدوغو اوچون، اؤزو او اولو عالمین وورغونودور دا. اونا گوره شیخدن واز کئچه بیلیمیر و خالقیمیزی اونون سؤزلرین دینله مه یه چاغیریر، آنجاق حیدربابا شاعیری نین انتگی سی ایله:

قولاق آسین شیخ اشراقین سؤزونه

هره بیر پای قوی گؤتورسون اؤزونه

بوندان سونرا سورسون یولون دوزونه

(۱) پروفیسور محمدتقی زهتابی، پروانه نین سرگذشتی، تبریز، ۱۳۵۸، ص ۴۷.

(۲) پروفیسور غلامحسین بیگدلی، کهله یه سلام، تهران، ۱۳۵۹.

اىنجى دن ده باهالى دىر سۆزلىرى
اۆزۈ گئىدىب قالارلى دىر سۆزلىرى.

اوستادىمىز شىرىارا عشق اولسون
صداقتلى دوستا- يارا عشق اولسون
دوغما يوردوم بو ديارا عشق اولسون
بىزدن ده بىر يادگار دىر بو يازى
قوى اوجالسىن كهله نىن ده آوازى.^{۲۱}

هانسى شاعىرىمىز واردىركى حىدرىبادان اىلھام آلماسىن و بو
مكتبده امتحان وئرمەسىن. آنجاق گنج شاعىرلىرىمىزده بو مكتبده
دىل آچمىشلار. او جملەدن قوشا چاپلى گنج شاعىرىمىز «شمعلى
وحدانى» اۆز شىرىنى «آى جىغاتى، سلام» آدلاندىرىب حىدرىبابا
بنزه تمە يازىر:

آى جىغاتى گلىب سنە چاتاىدىم

غم یوکومو بئلدن آچیب آتایدیم
بیر آه چکیب قوجاغیندا یاتایدیم
سن ده منی اؤز باغریوا باسایدین
سؤزلریمه بیر-بیر قولاق آسایدین.

و زنگانلی شاعیر «اوخ» «زنگان شهری»^{۲۲} عنوانیندا اثرینی
حیدرآبادان ایلهام آلاق، زنگانین تاریخ کیتابینی و اراقلا ییر، گنچه
جک و بؤیوک عالیملرینی تانیئتدیراراق، اوره ک سؤزلرینی و خالقین
دردلرینی دیله گتیریب یازیر:

بو آرادا مستقل کیتابلار چاپ اولموش او جمله دن هادی
سلطانی ایکی جیلدلیک «پیر سقا نغمه لری»^{۲۳} نی حیدر بابا
مکتبینه یاراتمیشدیر. و یوزلرجه باشقا شاعیرلری آدگتیرمک اولار.
آنجا ق صاندیق ادبیاتیمیزدا بو ساحه ده یرلی دیر. هر حالدا حبیب
ساهر، سهند، دکتر علی کوشان، دوزگون و یوزلرجه
شاعیرلریمیزدن میثال گتیرسک سؤز اوزانار. بو ایش باشقا بیر یئرده

(۱) عباس کریمی (اوخ)، زنگان شهری، زنگان، ۱۳۸۶، امید زنگان، ۱۳۷۴.

(۲) هادی سلطان محمدی، پیر سقا نغمه لری، ۲ جیلد، تهران، ۱۳۸۴.

انلیمیزین شئعر شہریاری 41

گورولمہلی دیر. آنجاق بونودا آرتیرماق لازیم کی «سہندیہ» اثری ده اؤز بؤیوک ائتکی سیله، چوخلو شاعیرلریمیزی دیله گتیرمیش؛ او جوملہ دن دوکتور علی اکبر ترابی «حلاج اوغلو» (ائینالی)^{۲۴} اثرینی و ناظر شرفخانہ ای «اورمو دریاچہ سی»^{۲۵} اثرینی خاطر لاماقلا کیفیت لہ نیریک. بونودا آرتیرمالی یام اونون باشقا دیلرہ ترجمہ سی کی بؤیوک بیر ایشدیر. فارسی ترجمہ سیندن آد آپارماق ایستہ ییرم کی اونلار جا چئویرمہ سی اولارق علی اکبر شیوا «مدرس»^{۲۶} ترجمہ سی هامیدان اؤندہ قئیدہ آلینمالی دیر.

(۳) علی اکبر ترابی (حلاج اوغلو) ائینالی، تبریز، ۱۳۷۲.

(۴) ناظر شرفخانہ ای، دیوان ترکی، تهران، ۱۳۸۳.

(۵) شہریار، سہندیہ، ترجمہ اکبر مدرس اول شیوا، تهران، ۱۳۷۵.

حیدر بابا ترجمہ لری

حیدر بابا او قدہر آدلی - سانلی اولموشدور کی فارسلا ردا
شہریاری تانتیدیراندا، اونو، حیدر بابا شاعیری آدلان دیر دیلار. فارسلا ر
دا بئله بیر اثری الہ گتیرمه یی آرزولادیلار. چوخلو شاعیرلر - فارس
دیللی و تورک دیللی حیدر بابانی فارسلیجا یا چئویرمه یه جان آتدیلار.
یوزلرجه فارسی ترجمہ سی مئیدانا گلدی. آنجاق هئچ بیر بیہ
نیلمہ دی. حتا شہریاردا نئچه دؤنه حیدر بابانی فارسلیجا یا ترجمہ
اتتمہ یه چالی شیرسا دا اومودونو الدن وئردی. بو، گؤستہ ریردی کی

اٲلیمیزین شئعر شهیریاری 43

بورادا تګجه شاعیرلیک دئیل، بلکه دیل اؤزو بؤیوک و اساسی بیر عامیل دیر. نییه شهیریار فارس شئعیرینده حتا تورکوجه دن گوجلو شاعیر اول-اولا، حیدر بابانی فارسیجایا چئویره بیلیمیر؟! بورادا تورک دیلی نین اؤزه للیکلرینه دیققت یئتیرمه گره کدیر. بیر سؤزو تورک دیلینده- آنا دیلینده دئمکه ک چوخ ساده اولورسا، فارسیجا شاعیر اولان شهیریار چئویره بیلیمیر و بو ایشی بوراخیر. بو امتحانیندان چیخانندان سونرا دیرکی تورک دیلی حاققیندا یئنی باشدان آراشدیرمالارا ال آپاریر و بیر سیرا تورک دیلی حاققیندا شئعرلر قوشور.

آما حیدر بابانین فارسیجایا ترجمه سی ۱۰۰ دن آرتیق دا اولورسا، بیز تګجه اوچونو بورادا نمونه گؤتوروروک. بیرینجی او ترجمه اول بیلرکی حیدر بابایا، وزن و قالیب یؤنه سیندن وفالی اولموش و هیجالی ترجمه اولونموشدور. بورادا صالح سید حسینی و سؤنمزین اثرلرینی قبول ائده بیلهریک.^{۲۷}

(۱) میر صالح حسینی، حیدر بابایا سلام، تهران، انتشارات فتحی، ۱۳۷۲، مقدمه دکتور محمدزاده صدیق
شهیریار، سلام بر حیدر بابا، ترجمه کریم مشروطه چی (سؤنمز) تهران، ۱۳۷۷.

ایکینجی ترجمه، او اثری قبول ائده بیله ریک کی بو اثری منظوم و عروض وزنینه، آنجاق قافیه لی اولموش اوللا. بورادا ترجمه چوخ و بول دور.^{۲۸}

اوجونجو ترجمه سربست فارس شئعینه چئویره ن اوللا بیلر. بورادا حسین منزوی نین ترجمه سینی اله آلا بیله ریک^{۲۹}. منزوی اؤزو بوگون فارس شئعی نین اؤن صفینه دایانان بیر شاعردی و حیدربابانی سربست فورماسیندا ترجمه ائتمیشدیر. سؤنمز اؤزو تورک چاغداش شئعیریمیزه، آغیر و ووقارلی شاعیرلردن ساییلیر. او تکجه شاعیر یوخ، بلکه بیر آراشدیریجی کیمی ده سایلا بیلر و حیدربابانین ترجمه سی حاققیندا بیر مستقل اثر - دانیسیق فورماسیندا چاپ ائتدیرمیشدیر.^{۳۰}

(۲) مهین دارایی ترجمه سی، امید زنجان، ۱۳۷۳.

- یوزلرجه بنله ترجمه لر اللرده وارسا، چوخلاری مختلف درگی لرده چاپ اولوب و چوخلاری هله چاپ ایمکانی تاماییدیر.

(۳) حسین منزوی، حیدربابا، ترجمه به شعر نیمایی، به کوشش محمد فتحی، تهران، ۱۳۶۹.

(۴) حسین منزوی، امید زنجان، امید در امید، زنجان، ۱۳۷۳.

انلیمیزین شئعر شهریارى 45

منزوى ده او شاعیرلردن دیركى آراشدیریجی کیمی ده
تانیماقدادیر. اؤزه للیکله، شهریار حاقیندا گؤزهل «این ترک پارسی
گوی» کیتابی نی چاپ ائتدیرمیشدیر^{۳۱}. هر حالدا فارس شئعربنده
صاحب نظر ساییلیر. منزوی حیدر بابانی سربست شعره ترجمه
ائتمیش و بیرینجی بندی بئله یازمیشدیر:

حیدر بابا! وقتی که خط می کشند.

صاعقه ها بر لوح کبود آسمانها

و می شود سرازیر

سیلابهایت پر خروش و غوغا

و خیل دخترانت

صف می بندند از برای تماشا

سلام من به شوکت و ایل و قبیله تان باد.

خوشا به نامی هم کنید از من یاد.^{۳۲}

(۱) حسین منزوی، این ترک پارسی گوی، تهران، ۱۳۷۲.

(۲) اوستاد شهریار، حیدر بابایا سلام، ترجمه فارسی، حسین منزوی، تهران، ۱۳۶۹،

حیدر بابا چوخلو دیلله ترجمه اولموشدور. او جمله دن ایراندا
دیل ساییلان کوردجه، گیلکجه و لورجایا ترجمه اولوبدور. کوردجه
ترجمه لری چوخ اولاراق ایکیسی نین چاپ اولماسینی، من گۆرموشم
و اوزوم ده چاپ ائتدیرمیشم.
کوردجه ترجمه (چاردولی لهجه سیله) شهر یارچی کورد محقق،
محمد رضا نیری^{۳۳} بنله چئویرمیشدیر (ایکینجی بند و دؤردونجو
بند):

کوکه کانیش و ختای آوان بال اگرن
کروشکه کان له بن تیکان پال اگرن
گل باغیکان لنا و باغچه حال اگرن
اگر ایمدش و بیر بیخن ممنونین
دردکانم و شعر بوژن مدیونین.

حیدر بابا حؤرنا و شانته گر موکت
رون بخته نت قولنجکانت نر موکت

(۳) هفته نامه امید زنجان، شماره ۱۴، سال ۱۳۷۳، صفحه یاشیل خیال.

ملا لكانت يه دسته گل جموكت

هر وقت با دهات بنى دم باد ايره تى

ياد ازانت بدبخت بيمه امكان نيرت نيره تى.

گیلك جه ترجمه سینی سیامک سلیمانی روشن زنگاندا ترجمه

ائتمیش و اؤزو فارس ادبیاتیندا یوکسک لیسانس اولاراق، فارسیجا

شئعرلری چاپ اولموشدور.^{۳۴} روشن بیرینجی و ایکینجی بندلری

بئله ترجمه ائتمیشدیر:

حیدربابا برق که زنه آسمون

رو خونه آب را دکه شور شور کنون

ردیف هیسن اونه نیانون لاکون

شیمه شکوه و دردمونه سلام

می نام بوگین شومو هم یک کلام.

حیدربابا زرحن پریتن

بورگوده بون خرگوش دوه سرتین

(۱) شهریار، حیدربابایا سلام، ترجمه گیلک، زنجان، انتشارات عود، ۱۳۸۴.

باغ و بولاغ تىتە خو وور وريتەن

اگر وكت از آمو هم ياد بكون

تنگ ديله يخورده تو شاد بكون.^{۳۵}

سووتت ديللرى، روس، گورجو، ائرمنى و باشقا- باشقا سووتت

اۆلكه لرى نين ديلينده چاپ اولموشدور. روسجا ترجمه سيندن بير

صفحه نى گورور سوز:

(۱) اوستاد شهريار، حيدر بابايا سلام، ترجمه گيلكى، سيامك سليمانى روشن،

زنجان، ۱۳۸۴، ص ۱۴

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

Хейдар-баба! Гром ли грянет, грохоча,
Сель ли хлынет, по ущельям клокоча,
Выйдут девы, хорошея, хохоча,
Пусть услышит край родимый мой привет,
Пусть воспрянет в вашей памяти поэт.

Как затеют вновь кеклики¹ переклик,
Как цветами рассияется твой лик,
Как припустит заяц вкось и напрямик,
С нами радость раздели ты пополам,
Дай улыбку не улыбчивым сердцам.

Как возьмется ветер крышам мять бока,
Как подснежник выглянет из-под снежка,
Как рубахи выжмут в небе облака,
Честь и слава нас почтившим той порой!
Пусть и горе наше высится горой!

Солнца ласки обжигают, горячи,
Пой ручьями, плачь ключами, зажурчи.
Детям свежий и душистый дар вручи,
Или ветру передай ты по пути,
Мое счастье ты от спячки разбуди!

اینگیلیسجه ترجمه لریندن ایکیسی منیم الیمده واردیر.

حیدربابانین اینگیلیسجهیه ترجمه‌لری بوللو اولراق، حیدر بابا
وورغونلاری طرفیندن یاییلمیشدیر. دونیا اؤلکه‌لرینه یاییلان
آذربایجانلی لار حیدربابانی معنوی بیر سوغات کیمی دونیانین هر
یانینا آپارمیش و اؤز ذوقلاری اساسیندا اینگیلیسجهیه چئویرمیشلر و
بو چئویرمه‌لرده اوز هونر و دویغولارینی دیللندریمهیه چالیشمیشلار.
بونلارین آراسیندان پرکارین ترجمه‌سیندن یکی بندینی گتیریریک:

Haydar-baba, when the lightning glow, Rain
streams join, floods roar and flow Girls in a row,
wathing it beside the window,

To your kind folks and high dignity I bow,
Would you recall my name, mention it also?

Haydar – baba, when partridge rises at once,
the hare jumps out of the bush and runs,

Or the gardens dress with colored blossoms,
remember me if possible, once or move, to make
my hart happy, which is dedly bore.

بو ترجمه، ۱۹۹۳ جو ایلده چاپ اولراق، دؤنه‌لرله یاییلمیش و

دونیا ادیب‌لری طرفیندن قارشیلانمیشدیر.

انلیمیزین شئعر شهر یاری 51

آلمانجا ترجمه سی برلن ده اسماعیل میتاگ و ائته میتاگ ایله
بیرگه چئویرمیش و چاپ اولموشدور. بورادا بیرو ایکینجی بندلرین
آلمانجاسینی گتیریریک:

Oh Heidar baba, wenn die Gewitter donnert,
die Fluten tosend beginnen zu fließen,
stehen die Mädchen in einer Reihe, um ihn
zuzuschauen
Sei gegrusst deine vokalstimmte, in
Herrlichkeit und Glanz
Mögen auch meinen Namen mit auf ihre
Zungen nehmen.

Oh Heidar baba wenn deine Rebhühner
auffliegen
Dann springen die Hasen unter dem Busch her
vor und fluchten,
Dann erblühen deine Gärten es öffnen sich die
knospen,
Wenn es dir möglich ist, erinnere dich dann an
uns,

Und er freue unsere traurigen Herzen.³⁶

حیدربابانین روسجایا ترجمه‌سی، اؤزه‌ل بیر موقعیت قازانیر.
حیدربابا تکجه روس دیلینه یوخ، بلکه سووئت بیرلیینده شایایان
بوتون خالق‌لارین دیل‌لرینه ده ترجمه اولموشدور.
آذربایجان شاعرلریندن سونمز (کریم مشروطه‌چی) ایل‌لر بویو
حیدربابا اوستونده ایشله‌میش و اونون فارسیجا ترجمه‌سی ده ده-
یرلی و گؤزدن قاچیریلماز دیر. بورادا ایکی بندینی سؤنمز ترجمه
سیندن اؤرنک وئریک:

حیدربابا به گاه جهشهای رعد و برق
کامواج سیل غرد و کوبد به صخره فرق
دوشیزگان شونند به صف در نظاره غرق
از من درود باد به شأن و کیانتان
باشد که نام من گذرد بر زبان‌تان.

(۱) شهریار، حیدربابایا سلام، ترجمه آلمانی، اسماعیل میتاگ و ائته میتاگ، برلن،

انلیمیزین شاعر شهریارى ۵۳

هنگام پر کشیدن کبکان بر آسمان
از بیخ و بته جستن خرگوش رم کنان
گاه شکفتن گل و گلخند بوستان
گر باشدت مجال، دمی یاد ما کنی
شادی نثار این دل ناشاد ما کنی.^{۳۷}

(۲) کریم مشروطه چی (س > نمز)، ترجمه فارسی حیدر بابایا سلام، تهران، ۱۳۷۷،

شهریار حاقیندا یازیلان اثرلر

بورادا ادعا ائتمک اولورکی شهریار حاقیندا یازیلان کیتابلار بیر
یئره توپلانیرسا، بویو: بیر کیتابخانا قورولار. آنجاق بورادا بو
کیتابلاردان بیر نئچه سینی آد آپاریریق:

(۱) کلیات دیوان شهریار، مقدمه پروفیسور دوکتور حمید
محمدزاده، تهران، ۱۳۶۸

(۲) شهریار، کلیات ترکی، مقدمه حمید محمدزاده، تهران
۱۳۶۸.

(۳) پروفیسور دوکتور غلامحسین بیگدلی، شهریار لا گوروش،
تهران، ۱۳۵۸.

(۴) حسین منزوی، این ترک پارسی گوی، تهران،

انلیمیزین شئعر شهریارى 55

(۵) بیوک نیک اندیش نوبر، در خلوت شهریار، تبریز، ۱۳۷۵، ۳

جیلد.

(۶) حسن فرهنگى، ترسای شهریار، تهران، ۱۳۷۹.

(۷) باقر رشادتی، قلو نوشت، جدایی، تهران، ۱۳۷۸.

(۸) جعفر کوهی، ناشناخته های حیدربابا، تبریز، ۱۳۷۹.

(۹) شهریار، حیدربابایه سلام، تهران، ۱۳۷۵.

(۱۰) حیدربابایه سلام و اونون فارسسیجا ترجمه لری باره ده،

مصاحبه، کریم مشروطه چی و محمدرضا هیئت، تبریز، ۱۳۸۱.

(۱۱) شهریار یک ساله شد، وارلیق، سایى ۱۴۱، تهران، ۱۳۸۵.

(۱۲) پروفیسور عیسی حبیب بیگلی، دنیای شهریار، ترجمه

حمید شهانقی، تهران، ۱۳۸۰.

(۱۳) گامی در راستای شهریارشناسی، ویژه نامه فروغ آزادی،

تبریز، ۱۳۷۰.

(۱۴) دیدار آشنا، مجموعه مقالات مجمع جهانی شهریار، تهران،

۱۳۷۷.

(۱۵) محمدرضا کریمی، سهندیه شهریار، زنجان، ۱۳۶۸

(۱۶) حکیمه بلوری، یالان دونیا، باکی، ۱۹۹۰.

(۱۷) م. کریمی، ائلیمیزین شئعر شهیریاری، زنجان، ۱۳۸۹.

(۱۸) بنیاد شهیریاری ۱۸۹۱ ایلینده دؤرد جیلدلیک اثری شهیریاری

حاققیندا یایمیشدیر.

(۱۹) شهیریاری سریالی ایران تئلئویزیونو طرفیندن دؤنه لرله

یایلمیش و تاماشاچیلاردا و اراق قازانمیشدیر.

و.....

آنجاق بو لیستی یازارفاق بیر کتابی دولدورماق اولار. بونو دا

آرتیرماق لازیمدیر کی شهیریارین تورکجه و فارسجا دیوانی ۵۰دن

آرتیق دؤنه چاپ اولوب و یایلیبدیر.

حىدر بابا با سلام

حىدر بابا، اىلدىرىملار شاخاندا،
سئىلر، سولار شاققىلدايىب آخاندا،
قىزلار اونا صف باغلىيىب باخاندا،
سلام اولسون شۇكتىزه، ائلىزه،
منىم ده بىر آدىم گلسىن دىلىزه.

حىدر بابا، كىلىكلرىن اوچاندا،
كول دىبىنن دووشان قالخىب، قاچاندا،
باخچالارىن چىچكىلىب آچاندا،
بىزدن ده بىر مومكون اولسا، ياد ائله،
آچىلمىيان اورى كلرى شاد ائله.

بايرام يئلى چارداخلارى بىخاندا،
نوروز گولو، قار چىچكىلىب بىخاندا،
آغ بولوتلار كۆيىنكلرىن بىخاندا،
بىزدن ده بىر ياد ائله يىن ساغ اولسون،
دردلرىمىزى قولى دىكلسىن داغ اولسون.

حىدر بابا، مرد اوغوللار دوغكىنان،
نامردلرىن بورونلارىن اووگىنان،
گئدىكلردىن قوردلارى توت بوغكىنان،

قوی قوزولار آیین - شایین اوتلا سین،
قویونلارین قویروقلارین قاتلا سین!

حیدر بابا، گلدیم سنی یوخلویام،
بیرده یاتام، قوجاغیندا یوخلویام.
عۆمری قووام، بکله بوردا حاخلییام،
اوشاقلیغا دئیم، بیزه گلسن بیر!
آیدین گونلر، آغلار یوزه گلسن بیر.

حیدر بابا، چکدین منی گتیردین،
یوردوموزا - یووامیزا یئتیردین،
یوسفی اوشاکیکن ایتیردین،
قوجا یعقوب، ایتیمیشسمده، تاپیسان،
قووالیییب، قورد آغزیندان قاپیسان.

دئدیم: «- بالام، او ممدسن نولوبدی؟
معلوم اولان، طفیل بالا اولوبدی؟
نه وار، نه وار، بورنوندان قان گلیبدی؟
بیر یئل اسیر، باخیرسان ممدسن یوخ،
بو کتده بیر بورون قانی کسهن یوخ؟»

کتدی یازیق چیراغ تاپمیر یاندیرا،

گۇرۇم سىزىن بىر قىز قالىسىن ئندىرا،
كىم بو سۇزو اربابلارا قاندىرا،
نه دور آخر بو ملىتىن گوناھى،
توتسون، گۇرۇم سىزى مظلوملار آھى!

بىھجت آباد خاىىرهسى

اولدوز ساىارق گۇزلەمىشىم هر گىجە يارى،
گىچ گلمەدەدەر يار، يىئنه اولموش گىجە يارى.
گۇزىلر آسىلى، يوخ نه قارالتى، نه دە بىر سس،
باتمىش قولاغىم، گۇر نه دۇشورمكدهدى دارى،
بىر قوش «آيىغام!» سۇبلە يەرك گاهدان ابيىلدەر،
گاهدان اونودا يىتل دئيه لاي - لاي هوش آپارى.
ياتمىش هامى، بىر آلاله اوياقدير، داھا بىر من،
مندن آشاغى كىمسە يوخ، اوندان دا يوخارى.
قورخوم بودو يار گلمەگە، بىردن يارىلا صوبح،
باغرىم يارىلار، صوبحوم آچىلما سنى تارى.
دان اولدوزو اىستەر چىخا، گۇز يالوارى چىخما،
او چىخماسادا اولدوزومون يوخدو چىخارى.
گلمز تانىرام بختىمى اىندى آغارار صوبح،
قاش بىلە آغارديقجا، داھا باشدا آغارى.

عشقیں کی قراریندا وفا اولمو یا جاقمیش،
 بیلمم کی طبیعت نییہ قویموش بو قراری؟
 سانکی خوروزون سون بانئ، خنجردی سوخولدو،
 سینہمدہ اوره ک وارسا، کسبب قیردی داماری.
 ریشخندله قیرجانندی سحر، سؤیلهدی: «- دورما،
 جان قورخوسو وار عشقین اوتوزدون بو قوماری.»
 اولدوم قره گون، آیریلالی او ساری تئلدن،
 بونجا قره گونلردی ائدن رنگیمی ساری.
 گؤز یاشلاری هر یئردن آخارسا، منی توشلار،
 دریایا باخار، بللیدی چایلارین آخاری.
 از بس منی یاپراق کیمی هیجرانلا سارالدیب،
 باخسان اوزونه سانکی قیزیل گولدو قیزاردی.
 محراب شفقدہ اؤزومو سجده ده گؤردوم،
 قان ایچره غمیم یوخ، اوزوم اولسون سنه ساری.
 عشقی وار ایدی شهربارین گوللو - چیچکلی،
 افسوس قارا یئل اسدی خزان اولدو بهاری.

سهندیم!

اٹلیمیزین شئعر شہریاری 61

شاه داغیم، چال پاپاغیم، اٹل دایاغیم، شانلی سہندیم،
باشی توفانلی سہندیم.
باشدا حیدربابا تک قارلا - قیروولا قاریشیپسان،
سون ایپک تئللی بولودلارلا افقدہ ساریشیپسان،
ساواشارکن باریشیپسان.

گؤیدن الہام آلی سرری سماواتہ دئیہرسن،
ہلہ آغ کورہ کی بورون، یازدا یاشیل دون دا گئیہرسن،
قورادان حالوا یئیہرسن.

دؤشلریندہ سونالار سینہسی تک شوخ ممہلردہ،
نہ شیرین چٹشمہلرین وار.
او یاشیل تئللری، یئل ہؤرمہدہ آینالی سحرده،
عشوهلی اٹشمہلرین وار.
قوی یاغیش یاغسادا یاغسین،
سئل اولوب آخسادا آخسین،
یانلاریندا درہلر وار.
قوی قلمقاشلارین اوچسون فرہلرلہ ہامی باخسین،
دؤشلریندہ ہئرہلر وار،
او، اتہ کلردہ نہ قسزلار یاناغی لالہلرین وار،
قوزولار اوتلایارق نئی دە نہ خوش نالہلرین وار،
آی کیمی ہالہلرین وار.

گول چىچككن بزه ننده، نه گلينلر كىمى نازين،
يئل اسنده اوسولاردا نه درين راز - نيازين،
اوينايار گوللو قوتازين.
تيتريه يير ساز تئلى تك شاخه لر ين چايدا - چمنده،
يئل او تئلرده گزه ننده، نه كوراوغلو چالى سازين،
اوردده گين خلوت انديب گولده پريلرله چيمنده،
قول - قاناددان اونا آغ حوله آچار غمزه لى قازين.
قىش گنده، قوى گله يازين.
هله نوروز گولو وار، قار چىچگين وار، گله جكلر،
سئل - ياغيشدا يو يوناركن ده گونش له گوله جكلر،
اؤزلرين تئز سييله جكلر.

قىشدا كهليك هوسى له، چؤلله قاجديقدا جوانلار،
قاردا قاققىلدا ياراق نازلى قلم قاشلارين اولسون!
ياز، او دؤشلرده ناھار منده سين آچديقدا چوبانلار،
بوللو، سودلو سورولر، دادلى قاووتماشلارين اولسون!

آد آليب سندن او شاعير كى، سن اوندان آد آلارسان،
اونا هر داد وئره سن، يوز او مقابل داد آلارسان،
تارىدان هر زاد آلارسان،
آد داش اولدوقدا، سن اونلا، داھا آرتيق اوجالارسان،

اٹلیمیزین شئعر شہریاری 63

باش اوجالیدیقا دماوند داغیندان باج آارسان،
شئر الیندن تاج آارسان!
اودا، شئعیرین، ادبین شاه داغیدیر، شانلی سہندی،
اودا، سن تک آتار اولدوزلارا شئعریله، کمندی،
اودا، سیمرخ دن آماقدادی فندی،
شئر یازاندا قلمیندن باخاسان در سپلہندی،
سانکی اولدوزلار الہندی،
سؤز دئینده گؤرؤسن قاتدی گولو، پوستہنی، قندی،
یاشاسین شاعیر افندی.

او نہ شاعیر، کی داغین وصفینہ مصداق اونو گؤردوم،
من سنین تک اوجالیق مشقینہ مشاق اونو گؤردوم،
عشقہ، عشق اہلینہ موشتاق اونو گؤردوم.
او نہ شاعیر، کی خیال مرکبینہ شووشیغایاندا،
او نہنگ آت آیاغین توزلو بولودلاردا قویاندا،
لولہلنمکدهدی یئر - گؤی، نئجہ طومار سارییاندا،
گؤرہجکسن او زاماندا:
نہ زمان وارسا، مکان وار ساکسیب بیچدی بیر آندا،
کئچہجکلر، گلہجکلر نہ بویاندا، نہ او یاندا،
نہ بیلیم قالدی هایاندا؟

باخ نہ حؤرمت وار اونون اؤز دئمیشی توک پاپاغیندا،

شعری نین تاجی اگیلمیش باشی دورموش قاباغیندا،
باشینا ساوریلان اینجی، چاریق اولموش آیاغیندا،
وحی دیر شعری، مَلک لردی بیچیلدیر قولاغیندا.
شهدی وار بال دوداغیندا.

اودا داغلار کیمی شأنینده نه یازسام یاراشاندیر،
اودا ظالیم قوپاران قارلا، کولکله دوروشاندیر،
قودوزا، ظالیم قارشی سینه گرمیش، ووروشاندیر.
قودوزون کورکونه، ظالیم بیره لر تک دارا شاندر،
آما وجهینده فقیر خلقی اگیلمیش سوروشاندیر،
قارا ملتده هونر بولسا، هونرله آراشاندر،
قارالارلا قاریشاندر،
ساریشاندر!

گئجه حقیقین گؤزودور، طور تۇره تمیش اوجاغیندا،
ارییب یاغ تک اوره کلردی یانیرلار چیراغیندا،
مئی، محبتدن ایچیب لاله بیتیدیر یاناغیندا،
او بیر اوغلان کی، پری لر سو ایچرلر چاناغیندا،
اینجی قاینار بولاغیندا،
طبعی بیر سئوگیلی بولبول کی، اوخور گول بوداغیندا،
ساری سونبول قوجاغیندا،
سولار افسانه دی سؤیله ر اونون افسونلو باغیندا،

سحرین چنلی چاغیندا.

شاعیرین ذووقو، نه افسونلو، نه افسانہلی باغلار،
آی نه باغلار، کی «الف لیلی» ده افسانہده باغلار.
اود یاخیب، داغلاری داغلار،
گول گولرسه بولاغ آغلار.

شاعیرین عالمی اؤلمز، اونا عالمده زوال یوخ،
آرزیلار اوردا نه خاطیرله یه امکاندی، محال یوخ،
باغ جنت کیمی اوردا بو حرامدیر، بو حلال یوخ،
او محبتده ملال یوخ،
اوردا خالدیر، داها قال یوخ!

گئجه لر اوردا گوموشدندی، قیزیلدا نه گونوزلر،
نه زمرد کیمی باغلاردی، نه مرمر کیمی دوزلر،
نه ساری تئلی اینکلر، نه آلا گؤللو اؤکوزلر،
آی نئجه، آی کیمی اوزلر!؟

گول آغاجلاری نه طاووس کیمی چترین آچیب الوان،
حلله کروانیدی چؤللر، بزه نر سورسه بو کروان،
دوه کروانی دا داغلار، یوکو اطلسدی بو حیوان،
صابرین شهرینه دوغرو، قاطاری چکمه ده سروان،

او خیالیمدا کی شیروان!

اوردا قاردا یاغار، آما داها گوللر سولا بیلمز،
بو طبیعت، او طراوتده محالدیر، اولا بیلمز،
عؤمر پیمانہسی اوردا دولا بیلمز.

او اقلرده باخارسان نه دنیزلر، نه بوغازلار،
نه پریلر کیمی قوشلار قونوب، اوچماقدا نه قازلار،
گۆلده چیممکده نه قیزلار.

بالیغ اولدوز کیمی گۆللرده دنیزلرده پاریلدار،
آبشار مرواری سین سئل کیمی تۆکدوکده خاریلدار،
یئل کوشولدار، سو شاریلدار.

قصرلر واردی قیزیلدان، قالالار واردی عقیقندن،
رافائیل تابولوسو تک، صحنه لری عهد عتیقندن،
دویماسان کۆهنه رفیقندن.

جنتین باغلاری تک، باغلارینین حور و قصورو،
دوزولوب غرفه ده، ایواندا، جواهر کیمی حورو،
الده حورویلری نین جام بلورو،
تونگونون گول کیمی - صهبای طهوری - .

ئىلىمىزىن شئىر شىرىارى 67

نە ماراقلار كى، آيىق گۆزلرە رۇيادى دئىيرىسن،
نە شافاقلار كى درىن باخمادا درىادى دئىيرىسن،
اويدوران جنت ماوادى دئىيرىسن!

زهرەنن قىرى برىلىان، حىارى اينجى دى، ياقوت،
قىر جادودو مەندىسلىرى ھاروت ايله ماروت،
اوردا مانى دايانىب قالمىش او صورتلرە مېھوت،
قاپى قوللوقچوسو ھاروت!

اوردا شىرىن موزىكىن منبى سىرچىشمەدى قاينار،
نە پىرىلر كىمى فوارەدن افشان اولوب اوينار،
شاعىر آنجاق اۇنو آنلار!

دولو مەھتاب كىمى استىردى فوارەلر ايله،
ملىكە اوردا چىمىر، آى كىمى مەپارەلر ايله،

گوللو گوشوارەلر ايله،
شەر و موسىقى شاباش اولمادا، افشاندى پرىشان،
سانكى آغ شاهىدىر اولماقدا گلن باشىنا افشان،
نە گلنلر كى نە انلىك اوزە سورتلرە، نە كىرشان،
ياخا، نە تولكو، نە دۇوشان!

آغ پرىلر، سارى كۆينكىلى بولودلاردان انيرلر،
سود گۆلوندە ملىكە ايله چىمىركن سئوينيرلر،
سئوينيرلر، اۋىون ورلر.
قووزايندا هرە الدە دولو بىر جام آپاريرلار،
سانكى چنگى لرە، شاعىرلرە الهام آپاريرلار،
درىا قىزلارينا پىغام آپاريرلار.
دنىزىن اۋرتوگو ماوى، افقىن سقىى سماوى،
آينادى، هر نە باخىرسان، يئر اولوب گۆيله مساوى،
غرق اونون شىرىنە راوى.

غرفەلر، آى بولود آلتىندا اولار تك گۆرونورلر،
گۆز آچىب يومما، چىراغلار كىمى ياندىقدا سۇنورلر،
صحنەلر چرخ فلک تك بورولوب، گاهدا چۇنورلر،
كۆلگەلىكلر سورونورلر.

زهرە ايواندا الهە شىنىلىيندە گۆرونركن،
باخاسان حافظى دە اورددا جلالتلە گۆرەرسن،
نە سئورسن.
گاه گۆرن حافظ شىراز ايله ايواندا دوروبلار،
گاه گۆرن اورتادا شطرنج قوراركن اۋتوروبلار،
گاه گۆرن سازيله، آوازيله اگلنجه قوروبلار،
سانكى ساغردە ووروبلار.

اٹلیمیزین شئعر شہریاری 69

خواجه الحان اوخویاندا، هامی ایشدن دایانیرلار،
او نوالرله پری لر گاه اویوب، گاه اویانیرلار،
لاله لر شعله سی، الوان شوشه رنگی بویانیرلار،
نه خومار گۆزله یانیرلار.

قاناد ایستیر بو فضا، قوی قالا طرلانلی سهندیم،
اٹشیت اۆز قصه می، دستانیمی، دستانلی سهندیم:
سنی حیدربابا اول نعره لرله چاغیراندا،
او سفیل داردا قالان، تولکو قووان شئر باغیراندا،
شیطانین شیللاغا قالخان قاطیری نوخدا قیراندا،
دده قورقود سسین آلدیم، دئدیم آرخامدی ایناندیم.
آرخا دوردوقدا سهندیم ساوالان تک هاوالاندیم،
سئله قارشى قووالاندیم.
جوشغونون دا قانی داشدی، منه بیر هایلی سس اولدو،
هر سسیز بیر نفس اولدو،
باکی داغلاری دا، های وئردی سسه، قیها اوجالدى،
او تایین نعره لری سانکی بو تایدان دا باج آلدی،
قورد آجالدیقدا قوجالدى.
راحمین نعره سی قووزاندی دئین توپلار آتیلدی،
سئل گلیب نهره قاتیلدی.
قورخما گلدیم - دئییه - سسلرده منه جان دئدی قارداش،
منه جان جان دئیهرک، دوشمنه قان قان دئدی قارداش.

منه سولطان دئدى قارداش،
من ده جانيم چيغىريب: جان سنه قوربان دئدى قارداش،
ياشا اوغلان سيزه داغدان دلى جئيران دئدى قارداش،
اثل سيزه قافلان دئدى قارداش!
داغ سيزه اسلان دئدى قارداش!

داغلى حيدر بانين آرخاسى هر يئرده داغ اولدو،
داغا داغلار داياغ اولدو،
آرازيم آينا چيراغ قويما، آيدين شافاق اولدو،
او تايين نغمهسى قووزاندى، اوره كلر قولاق اولدو،
يئنه قارداش دئيهرك قاچمادا باشلار آياغ اولدو،
قاچديق، اوزلشديك آرازدا، يئنه گؤزلر بولاغ اولدو،
يئنه غملىر قالاغ اولدو،
يئنه قارداش ساياغى سؤزلر يميز بير ساياغ اولدو،
وصل ايگين آلمادا، ال چاتمادى عشقيم داماغ اولدو،
هله ليك غم سارالاركن قارالار دؤندو آغ اولدو،
آرازين سودگولو داشدى، قاياليقلاردا باغ اولدو،
سارى سونبوللره زولف ايچره اوراخلار داراغ اولدو،
يونجاليقلار يئنه بيلدير چينه ياي - ياز ياتاغ اولدو،
گؤزده ياشلار چيراغ اولدو،
لاله بيتدى ياناغ اولدو،
غنچه گولدو، دوداغ اولدو،

نہ سول اولدو، نہ ساغ اولدو!

اٲلیمی، آرخامی گوردو کده ظالیم اووچو قیسیلدی،
سئل کیمی ظولمو باسیلدی، زینہ آرخ اولدو، کسیلدی،
گول گوزوندن یاشی سیلدی،
تور قوران اووچو آتین قومادا سیندی گئری قالدی،
اؤزو گئتدی، تورو قالدی.

آما حیدر بابادا بیلدی کی بیز تک های داغلار،
باغلانیب قول - قولاً زنجیرده بولودلار او دور آغلار،
نہ بیلیم، بلکه طبیعت اؤزو نامرده گون آغلار،
اگیری یوللاری آچارکن، دوز اولان قوللاری باغلار،
صاف اولان سینهنی داغلار!
داغلارین هر نہ قوچو، طرلانی، جئیرانی، مارالی،
هامی دوشگون، هامی پوزغون، سینهلر داغلی، یارالی،
گول آچان یئرده سارالی!

آما ظن ائتمه کی داغلار یئنه قالخان اولاجاقدیر،
محشر اولماقدادی بونلار، داها وولقان اولاجاقدیر،
ظولم دونیاسی یانارکن ده تبلیت قان اولاجاقدیر!
وای ...! نہ توفان اولاجاقدیر!

دئدىن: «آذر ائلى نىن، بىر يارالى نىسكىلى ىم من»،
نىسكىل اولسام دا، گولوم! بىر ابدى سئوگىلى ىم من،
ياد منى آتسادا اؤز گولشنىمىن بولبولى ىم من،
ائلىمىن فارسىجادا دردىنى سؤيلر دىلى ىم من،
حققه دوغرو نه قارانلىق ايسه، ائل مشعلى ىم من،
ابدىت گولى ىم من!

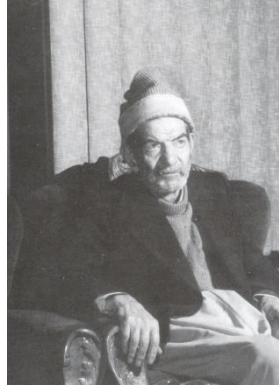
نىسكىل اول چرچى يه قالسىن، كى جواهر نه دى قانمىر،
مدنىت ده بىن ايلير بدويت، بىر اوسانمىر،
گون گئدير، آز قالا باتسىن، گئجه سىندن بىر اويانمىر،
بىر اؤز احوالىنا يانمىر!
آتار انسانلىغى، آما يالان انسايى آتانماز،
فتنه قووزانماسا بىر گون گئجه آسوده ياتانماز،
باشى باشلارا قاتانماز!

آما مندن سارى، سن آرخايىن اول، شانلى سهندىم،
دهلى جئيرانلى سهندىم،
من داها عرش علا كؤلگهسى تك باشدا تاجىم وار،
الده موسى كىم فرعونه غنىم، بىر آغاجىم وار،
حرجىم يوخ، فرجىم وار،
من على اوغلوپام، آزاده لرىن مردى، مرادى،
او، قارانلىقلارا مشعل،

انلیمیزین شئعر شهریارى 73

او، ایشیقلیقلارا هادی،
حققه، ایمانه منادی!
باشدا سینماز سپریم، الدهه کوتلمز قیلیجیم وار!

□

Ustad Şəhriyar

Ustad Şəhriyar, çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının ən dəyərli və əsər qoyan şa'iridir ki cəsarətlə demək olar 50 il tamam Azərbaycan ədəbiyyatını rəhbərlik edib və dilimizi dünyaya yayıbdır. «Heydər babaya səlam» əsəri elə şöhrət qazandı ki türk millətləri arasında özünə taysız yer açıb, bir yeni məktəb kimi bütün türk ədəbiyyatlarında ortaya qoyuldu. Onun ardıca Şəhriyarın «Səhəndiyə» şe'ri bir şahə əsər kimi Azərbaycan ədəbiyyatını daha cılvələndirib və modern şe'rimiz yerinə düşdü. Şəhriyar burada qalmadı, gözəl ana dilində

muxtəlif qəzəllər və qoşmalarla türk dilinə yeni bir quvvə verib, özəlliklə İranda dillərə saldı.

Şəhriyar bir şa'irdir ki farsıca şe'rə başlamış, ilk öncə fars şa'iri olmuş və sonrala şöhrət tapandan sonra anasının istəyi əsasında Heydər babanı türkcə yazmışdır.³⁸ Bugun Ustad Şəhriyar hamı üçün: kiçik böyük, kişi-qadın, şəhərli-kəndli, savadlı-savadsızlara tanınmış bir şa'irdir və hamı Heydərbaba ilə onü tanıyır. Yaxşısı burasıdır ki hətta farslar da Heydərbabanın dilini bilməyirsələr də, Şəhriyarı Heydərbaba şa'iri adlandırırlar. Şa'ir bu əsəri yazmaqla, ədəbiyyat tariximizdə dönüş nüqtəsi yaratdı və bir məktəb olub, yüzlərcə şa'ir onün yolun izləyib və «Heydərbaba» sayağında şe'rlər qoşublar. Doğrudan hansı dəyərlə tanınmış şa'irimiz Heydərbabaya bənzətmə yazmayıb? Hansı yeniyetmə şa'ir vardır ki şa'irlik gücünü Heydərbaba sayağında sınamasın? Yüzlərcə şe'rdeyevanı Heydərbabaya bənzətmə yazılıb,

1) M. Kərimi, Rovşənfekra e Azərbaycan, Tehran, 1386, s 186.

yüzlər bənzətmə çap olub, yüzlər bənzətmələr dəftərlərdə hələ çap olmamış qalmaqdadır. Böyük şa'irlərimiz coşqun, Məhəmməd Rahım, Süleyman Rüstəm, Əbbas Barz, Doktor Kuşan, hətta Həbib Sahər kimi nəhəng şa'ir vadbıyatçı üna bənzə təmə yazıb dəyə.

«Heydər babaya səlam» şəhriyarın uşaqlıq xatirələri olaraq, eyni halda bir millətin folkloru, dəbləri, ənənələri və urək döyüntüləridir.³⁹

Şəhriyar bu əsəri elə guzəl yaradıbdır ki əvam onun düşünməsində qalmayı və ədiblər, alimlər də onda şe'r sənətində bir axsaqlıq görmürlər və iki sinifin urəyinə yapışır. Bugun İran və Azərbaycanın başa-başında, ən uzaq kəndlərdən, böyük şəhərlərin ortasına qədər, Şəhriyarın adı sevgi və məhəbbətlə çəkilir və "Heydər babya səlam" şe'ri şəhərlər və kəndlərimizdə xalqımızın şəbçrəsində dadlı-dadlı oxunur. Heydər babaya səlam, kəndi bütün guzəlliklərilə təsvirə çəkib. Bu taybluda kəndin səhər axşamı, gün çıxandan gün

1) Ustad Şəhriyar, Heydər babaya səlam, Təbriz, 1347.

batana qədər, ilk çiçəklər, nuruz gülü, qarçıçəyi torpaqdan baş qaldıranda, duğal mənşərələr: şələlələr, mivə bağları, bostanlar, axşamlar üstü inək-davar suruləri, kəndlilərin dillərində əzbər olan mahnılar, kəndin əhli həman gedişlərgəlişlərilə, habelə danışıqlarıyla, toyları yasları, hamısı gözəlliklə çəkilməşdir. Şəhriyar bu əsəri yaradanda ana yurdundan uzaq olaraq keçmişləri yada salmaq üçün təkə öz beyninə dayanmış, ancaq onun şa'iranə fikirləri və duyğusu heç bir şeyi unutmamışdır, hətta kəndin qarpızı və xyarının dadı damağındadır. Kəndin bağlarına qədəm qoyduqda bilirki Mirza Məhəmmədin bağında əlçələr turşa-şirindir; hətta bir kəhlikin uçuşu və yan dovşanın kol altında qaçışı şa'irin gözündə qaça bilməmişdir.⁴⁰

Heydərbaba bir xalq tanıma əsəridir. Bu kiçik əsərdə kəndin 50 dən artıq adamlarıyla tanış oluruq. Şəhriyarın gücü və bacarığı insanları tanıtmada o qdərdir ki hər kimsəni bir misrə'də tanıtırsa, elə

1) M.Kərimi, Səhəndiyə Şəhriyar, Zəncan, 1368.

bilirik bir ömrdür onü tanıyırıq və yaxından
görümüşüq, həтта onün danışığı, gedişi, həтта səsi
bizim üçün tanışdır. Öz atası haqqında belə
danışır:

Mənim atam sufrəli bir kişi
idi
El əlindən dutmaq onün işi idi
Gözəllərin axırə qalmışı idi
Ondan sora dönərgələr
dönüblər
Məhəbbətin çırağları sönüblər.

Şa'ir dayısı Amır Gaffar haqqında belə yazır:

Amırğfar seyyidlərin tacı idi
Şahlar şikar etməsi qıqacı idi
Mərdə şirin, namərdə çox acı
idi
Məzlumların həqi üstə əsərdi
Zalımləri qılıç kimi kəsərdi.

Şəhriyar doğrudan da şa'irdir; çünki bir anlıq urəyə çökən lal və bilinməz bir duyğunu, ən gözəl surətdə dilə gətiribdir. Bu əsər, bəlkə də bütün dünya ədəbiyyatında tayı tapılmaz bir əsərdir ki onun etəkisi və səsi vətənimizin sınırlarından aşıb keçmiş və urəklərdə hək olaraq əbədiləşibdir. Bəlkə bir gün ola Heydərbaba dağından yer uzundə heç əsər olmaya, vəli "Heydər babaya səlam" qalacaqdır!

Şa'ir, bu əsəri yazandan neçə illər sonra, bir daha ana vətəninə dönür, bu dəfə yaxından Heydərbaba dağı ilə danışır və ikinci Heydərbaba yaranır:

Heydərbaba gəldim səni
yoxliyam
Birdə yatam qucağında
yoxluyam
Ömrü qovam bəlkə burda
haxliyam
Uşaqılığa diyəm bizə gəlsin bir
Aydın günlər ağlar yüzə gəlsin

bir.⁴¹

Şa'ir elə bir zaman yurduna qayıdıbdır ki birinci əsərdə onlardan ad apardığı kimsələr daha qalmayıblar, yerləri boşdur. Bir sirasi yeddi kəfən çürüdüb və gənc qızlar canları əriyib. Şa'ir vətən deyib gəlmişdir bəlkə onun gözəlliklərini bir daha görsün, amma elinin qəmlərini gördükdə, vətəni bir dustaq görür, qol-qanadı sinir, uşaqlıq dövrünə gözəl uçuşları, nisgilli göz yaşlarına çevrilir.

Şa'irin xəyal quşu qol-qanad açır, meydanı gen görərək Heydərbaba ilə urək sözünü danışmaq istəyir. Qabaqca uzaqdan danışır ancaq uşaqlıq dövrünü xatırlayırdı. Bu zaman sözləri nisgil, dilək və acı göz yaşları ilə qarışmışdır. Amma indi göz yaşları daha yandırıcı və yox edəndir çünki kəndlilərin fəlakət və acı günləri şahin idde'alı olan mədəniyyəti onları sıxır və şirin xatirələri

⁴¹) ustad Şəhriyar, Heydər babaya səlam, ikinci cild, Təbriz, 1344.

81 انليميزين شعر شهر يارى

yada salmaq üçün daha yer qalmır. Xalqın pis durumu onü incidir və qarqışa dil açır:

Kətli yazıq çırağ tapmır
yandıra

Görüm sizün bərquz qalsın
andıra

Kim bu sözi ərbablara qandıra
Nədir axər bu millətin günahı
Dutsun sizi görüm məzlumlar
ahı!

Kəndin cəvanlarından eşitdiyi xəbərlər çox acıdır, çünki birinin burnundan qan gələrək canın əldən verir, kənddə kimsə yoxdur burnun qanını kəssin, o biri aclıqdan ölüb, üçüncü oturaq olub və o biri qaçaq düşüb və nəhayət bu ki:

Çörək qəmi çıxub xalqın ayına
Hər kəs qalıb öz canının hayına.

Şəhriyar, çağdaş ədəbiyyatımızda bir dağ kimidir. Şah əsərlər yazıb, bunnan belə ki

Heydərbaba alqışlandı və xalq içində özünə dəyərli bir yer tapdı, ancaq cəsarətlə «Səhəndyə» poemasını Şəhriyarın şah əsəri saya bilərik. Ustad özü belə deyir: «Həqiqətdə heç dildə Səhəndiyyə kimi bir əsər yaranmayıb və heç bir me'yarla ölçmək mümkün deyildir⁴²». Doğrudan da Səhəndiyyə, Şəhriyarın şa'iranə yaradıcılığının zirəsidir və özü demişkən «bir ilhamdan törənən əsərdir ki ilahi şə`şəələr onü işıqlandırır»⁴³. Ustad sonuncu danışığında neçə sorğuya cavab vermişdir. O deyir şe'r qoşmaq şa'irin iradəsindən asılı deyil və «əgər şe'r yaratmaq şa'irin gücünə bağlı olsaydı, o hərgün bir Səhəndiyyə yaratmaq istərdi. Bir halda ki təkcə bir dəfə bacara bilmişdir belə bir şe'r yaratsın». Amma hansı amil belə qalarqı bir əsərin yaranmasına səbəb olmuşdür? Şəhriyar belə bir sorğunun cavabında ki Səhəndiyyəni xas kimsə üçün qoşmuşsunuz?- deyir: «Hə! Azərbaycan şa'iri mərhum Bulud

1) Keyhan fərhəngi, şumarə 1, 1367.

2) M.Kərimi, Səhəndit Şəhriyar, həman.

Qərəçorlu-«Səhənd» təxəllüs edən şa'irdir ki hamıdan artıq, hətta Nimadan çox məndə tə'sir qoymuşdur»⁴⁴. Bu soruşunun cavabında ki Səhənd şa'irdə nə görmüşsən ki Nimada yuxudu?- belə deyir: «Hərəkə hər şeyi il öz baxışla baxar. Mən Səhənddə gördüyüm deməli deyildir. Əlbətdə ki Səhənd azadə bir şa'ir idi və Səhənddə olan əxlaq və xislət heç kimsədə yuxudu. Oxumuş olsanız Heydərbaba şe'rində deyirəm:

Heydər baba mərd oğullar doğ yenə!

Hə, səhənd bir mərd oğul idi».⁴⁵

Burada Səhəndin kim olduğunu bir daha bilməliyik, bəlkə bilinsin ki nə oldü Şəhriyar öz şah əsəri Səhəndiyyəni, onun tə'siri altında qoşmuş və nə qədər ona borcludur!. Bulud Qərəçorlu çağdaş şe'rimizin dəyərli şa'iridir ki Səhənd dağı kimi sinəsini xalqına sepər edib və ədəbi yaradıcılığı ilə, Səhənd kimi başını ədəb

1) Şəhriyarın son musahibəsi, keyhan fərhəngi, həman.

2) M.Kərimi, həman.

göyünə dayadı və bu iftixar onunçün yetər ki Səhəndiyyə poeması ona xitab yaradılıbdır.

Qərəçorlu, oğuz türklərinin böyük tayfalarındandır ki hicrətin birinci yüzilin əvvəllərində Əhərin Qərədağ mahalında məskunlaşdılar. Buludun atası Qərədağdan köçüb Marağada sakin oldü. Bulut 1301ci ildə dünyaya göz açdı. Orada məktəbə gedib, orada əlinə qələm aldı. İlk şe'rlərini Təbrizdə «şa'irlər məclisi» dərgisində çap etdirdi. O, öz eli və xalqı dilində şe'r söyləyərək şe'rlərində gülərin tərəvəti, üzümlüklərin lətaftı, marağanın bulaqlarının şarılısını özündə saxlayır. Onün ömrünün hasili, «Sazımın sözü», «Dədəmin kitabı», «Ərməğan» və ayrı-ayrı şe'r dəftərləri Oldü.

Səhənd, qocaman bir dağ kimi şahlıq nizamının qarşında dayanıb, əsərləri zamanın qaranquluq bir durumunda işıqlı bir çırağ kimi parıldayır. Savakın fərmanilə əsərləri yığışdırıldı. Özü də bir zaman Qızıl Qalada həbs olundu; ancaq ağzını yummayıb, yazmadan dayanmadı.

Səhənd dağı kimi heybətlə dayandı. Dərdi tanıyib, dilə gətirdi. Qələm ilə yazıb, saz ilə çaldı. Öz irfanı-iç dünyasını dərd tanıyan barmaqlarıyla sazın simlərində səsə gətirdi və elə mahnılar oxudu sanki səhər vaxtı əsən nəsimin yaz yarpaqlarını Səhəndin əzəmətli və güllü çiçəkli yamaclarından alıb gəlir. Çığırın zaman sanki yurdunun dərd çəkmiş xalqının tarixi dərmini çığırır. Onun şe'rləri xalqən urək döyüntülərini tərənnüm etməyi üçündür ki hər kəs öz arzı diləyini onun şe'rində tapır.

Səhənd bütün əsərlərində xalqımızın qəm-kədərlərin, şənlik-şadlıqların, ütüb otuzmalarını söyləyibdir. O, xalqımız olan zülmüdən danışıbdır. Onun insan haqqında düşündüyü, dərin fəlsəfi baxışdan törənir. O, elə bir yaşayış istəyir ki bütün insanları orada xoşbəxt və səadətli görüb, orada məhəbbət və sevgi hökm sursun. Onun urəyi minlər və milyonlar insanınan çırpırır.

Mən tək özüm dəngiləm
xalqimin, ellərimin

nəbzi mən ilə vurur.
hər qəlbim çırpınar ki
köksümdə bir urək yox
milyon urək çırpınır.

O, yaşayış oduna vurulmuş bir kəpənəkdir. Bu
orda yanmaqdan nə qorxu! O, xalqımızın
mubarizəsini görərək, yeni bir ruh tapır və
Təbrizin 56ci ilin Bəhmən ayının 29da «Səlam
Təbriz» adıyla belə söylür:

Səlam ey madər delsuxtə
Ey omme Leylaye zəmanə
Tora dər matəme qorbaniyanət
Kudəkanət, nucəvananət
Səməd, Behruz, Oxtayət
Və ba xune qəbayəş xoşk

nagəşte şəhidanət

Çəra mən təsliyət guyəm?
Nə, dive nisti əz sorxiye xun şəhidanət
Həmçü tərsə cən ze besmelləh mitərsəd...
Fədar əhd o peymanət ke dər ruze əzəl
Ba kerdgare mərdi o azadəği bəsti

87 انليميزين شعر شهر يارى

Və hərgez əhd nəşkəsti
Bə qorban vəfayət, canə səd canan fədayət
Sər bər əfraz o həmarə sər boləndi kon
To dəşte Neynəvayı
Kərblaye əsre mayı.

Səhənd nəhayət 57ci ilin bəhmən ayında istəklərinə çatır və xalqımız azadlıq mahnısını eşidir, ancaq nə yazıq ki neçə gün keçməmişdən dünyadan köçür və xalqımızın şadlığına acı qatır.

Ancaq burada iki nəhəng şa'irin Şəhriyar və Səhənd bir birinə qarşılıqlı tə'sirinə baxaq.

Səhənd və Şəhriyar.....

Bilirik Şəhriyarın Heydərbabası 90 dilə tərcümə olmuş, yüzlərcə şa'ir ona bənzətmələr yazıb. Burada Səhəndin Heydərbabadan aldığı tə'sirdən danışmaq istəyirəm. Səhənd bir açıq

məktub şe'rlə Şəhriyara xitab yazır və Şəhriyar «Səhəndiyyə» əsərini bu şe'rə cavab olaraq yazır. İndi görək Səhənd nə yazmışdı ki Şəhriyarı belə dilə gətirir?

Səhənd öz məktubunda «Heydər baba»nin şa'irini ədəb yurdunun Şəhriyarı sayaraq, ondan istir başı papaqlı kəndlini huzuruna qəbul edib onun urək sözlərinə qulaq assın. O, bir Səhənddir ki Heydərbabanın ayağına gəlmiş. Şəhriyar, Heydərbaba da boynunun zəncirindən danışmış və bu aslanın əsir olması, Səhəndi coşa gətirir, odlu və yandırıcı çığırmaq ilə gəlir bu zənciri aslanın ayağından götürsün. Səhənd deyir ki urəyin kədərlənməsin, çünki dağlar daha ayağa qalxıb və sənin pişvaziva gəliblər. Qardaşların «Vəfasız» deyillər, bəlkə onların da ayaqlarında zəncir var! Səhənd vətəninə olan məhəbbət və sevgidən söz açır və bu sevgini nağıl bilməyir. Ancaq bir sıra dəğəlbazları da ifşa edir və deyir ki elmiz namərdlərə rəhm edərək, özü əsir olubdur. Bir varlıya saxsı lazım gəlirsə, biz kuzəmızı sındırıb

ona saxsı vermişik. Ancaq daha özgə çırağına yağ olmaq yetər! Öz yurdumuz qaranlıqdadır. Özgələrin ocağını yandırmayaq, ölkəmizdə qışdır və qar-büran olaraq öz evimiz soyuqdur. Vəfasız yarın odunda yanmayaq, bəlkə öz yurdumuza və xalqımıza yanmağımız gərəkir. Vəfasız güllərin üstündən uçub, öz xalqımızın qoynunda oturmalıyıq, sönməz sevgimizdən xalqımızın şaxta vurmuş budağına peyvənd vurəmalıyıq. El ilə gülüb, el ilə surunək! Hörmətli şa'ir! Bax gör nə xəbərdir, İran xalqı ayağa qalxıb və zalımlərlə yumuruq- yumuruqa dayanıb. Urəyin darıxmasın ki zəncirlərimiz qırılmadadır:

Şa'ir, sözü qürbətə salma
Qulaq as dünyada gör bir nə səsdır
Bağrıvi sıxmasın bu hay-haraylar,
Qırılan zəncirdir, sınan qəfəsdır.

Heydər baba Azərbaycan ədəbiyyatında bir dönüş nöqtəsi oldü. Bütün baxışlar Şəhriyara döndü. Hamı Şəhriyara bir cavab olaraq şe'rlər yazdılar. Bənzətmələr meydana çıxdı. Bu şahə

əsəri tərcüməyə çalışdılar. Onlarca Fars şa'iri onun Farsı tərcüməsini verdilər. Heydər babanın səsi İranda sinirləri keçdi, Azərbaycan cumhürüsündə bir tufan qopardı, Məhəmməd Rahim, Süleyman Rüstəm və başqaları dilə gəldilər və Şəhriyarla danışdılar. Heydərbaba bütün Sovet ölkələri birliyində olan dillərə çevrildi. Rusca, Gürcücə, Ermnicə və ayrı Türk dilləri olan: Türkmən, Özbək, Qırqız, Qəzaq və ... Dillərinə çevrildi⁴⁶. Urupa dilləri bundan uzaq qalmadı İngiliscə⁴⁷, Almanca⁴⁸, Norvejçə⁴⁹, Fəransaca, İtalyanca, Rusı⁵⁰ və başqa dillərə çevrildi və Heydərbaba ilə Şəhriyar dünyaya tanındı.

Heydərbaba bənzətmələri yüzləri aşdı, yüzlərcə şa'ir öz bacarığını bu sayaq şe'rlərlə

1) Həkimə Buləri, yalan dünya,, Bakı, 1992.

⁴⁷- Hail Haydar baba, Mohammad hossien Porkar, 1993.-

3) İsmayil Mitag, Şəhriyar, Berlən, 1377.

4) Dostum Məhəmməd Rza Təbrizi- Azərbaycan muğənnisi olaraq Norvejdə yaşayaraq, Heydərbabanın Norvejçəyə tərcüməsini də yaratmışdır.

5) Şəhriyar- Səhənd, Nəbi Xəzri, Rusca, məskü, 2005.

91 انلیمیزین شئعر شهریارى

sınadı. Sonra Səhəndiyyə də böyük tə'sir buraxdı. Səhəndiyyə də bənzətmələrə qonu oldü.

Şəhriyar ilk öncə Fars şa'iri idi və şa'irliyi Farsıca başlamış və Fars ədəbiyyatında özünə geniş yer açmışdır. Adlı-sanlı bir şa'ir olandan sonra Heydər babanı yazmışdır. Ancaq, farslar içində də, Heydərbaba şa'iri tanınır. Şəhriyarın Farsıca divanı öz yerində çox ağır, zəngin və dəyərlidir, bəlkə demək olsun ki çağdaş Fars şe'rinin doğru Şəhriyarıdır. Hafızdən sonra, qəzəl formasını yeni bir zirvəyə çatdırıb və onda yeniliklər yaradıb, çağdaşlaşdırmışdır⁵¹. Farsıca elə qəzəlləri vardır ki bütün xalqın dəlində gəzir və dillərdə əzbərdir, o cümlədən aşağıda ki mətlə'li şe'rləri göstərmək olar:

Əli ey homaye rəhmət, to çə ayəti xoda ra

Amədi canəm bə qorbanət vəli hala çəra?

1) Hüseyn Munzəvi, In Turke parsıguy, Tehran, 1372.

Şəhriyarın Heydər babaya səlām əsəri yayılarkən səsi hər yana düşdü. Çox oxundu və sevildi və xalqımızı sevindirdi. Can üstündə olan ədəbiyyat bir də başdan dirçəldi. Dillərini unudan Azərbaycan şa'irləri dillərinə döndülər, əllərinə qələm aldılar və Şəhriyarı öydülər. Doktor Əli Kuşan «Heydər babanın Şəhriyara səlāmı⁵²» adında, həman qoşmalar formunda Şəhriyarı alqışladı və 37 bənddən ibarət olan əsərini yaydı.

Cəbbar Bağçəban «Şəhriyara səlām» əsərilə çıxış etdi və öz dilinə dönən şa'iri bağına basdı. Milli həkumətının şa'irlərindən qalan şa'irlər dilə gəldilər. Bir- birinin ardıca «Heydər baba» üslubunda, eyni vəzndə, gahdan eyni sözlər, deyimlər, hal o həvasında şe'r dəftərləri meydana gəldi. Çox az bir zəmanda bütün şa'irlərimiz bu sayaq şe'rlərini qoşdular; ancaq nə yazıq ki, bu şe'rlərin çap imkanı olmadığından işıq üzü görməyib, sandıqlarda basdırıldı. Dilimizin yasaq

2) Bu əsəri, bu sətrlərin yazarı görmüş və illər boyü bu kitabçanı saxlamışdır.

olduğu uzundən «Sandıq ədəbiyyatı» günü- gündən genişlənilib, zənginləşdi.

Ancaq bir gün bu «Sandıq ədəbiyyatı» patlayıb eşiyə çıxmaq və yayılmaq ehtimalı verilməseydi umudsuzluq yaranardı. Ancaq zaman uzaqlaşdıqca, gizli yollarla eşiyə pöhrə verirdi. Həman sıxıntı və boğuntu çağlarında neçə-neçə Heydər baba sayağı şe'rlərdən əllərə düşdü. Kitab, cüzvə və kopü şəkillərdə işıq üzü gördü. Bəlkə 15 il, 20 il sonralar idi ki «El dayaqına səlam»⁵³ adlı əsər işıq üzü gördü. Əbbas Bariz, Azərbaycan şe'rinin Savalan kimi istiqamətli şa'irinin sandıqçası açıldı və bu əsər eşiyə çıxdı. Bundan sonra başqa şa'irlərin də Heydər baba sayağında mənzumələri ortaya gəldi. Ancaq böyük şa'irlərimiz də buna fərqsiz qalmadılar. Həbib Sahır, Şəhriyara nisbət susub- danışmaz qala bilməzdi. Sahır sarsılmaz muqavimət şe'rimizin simbülü, Şəhriyarla dərin təzaddı olaraq, Heydər babanın etkisindən çıxma bilmədi; Şəhriyarılan

1) Əbbas Barz, El dayaqına səlam, Təbriz, 1344.

atışaraq, Heydər baba dan aldığı tə'sirləri dilə gətirib şe'rlərini yaydı. Gizlicə qurulan şe'r və şa'irlər məhfillərinin dayandığı movzu' – Şəhriyar və Heydər baba- olaraq, Heydər baba sayığında yazılan şe'rlər oxunub, əllərə düşdü.

Bulud Qərəçorlu- Səhənd kimi Azərbaycanın mubariz şa'iri də susub-danışmaz qalmadı, bəlkə Şəhriyara bir məktub yazdı. Səhənd, bu məktubu yazmaqla yeni bir axım Azərbaycan ədəbiyyatında yaratdı; çünki bu şe'rində Şəhriyara urək sözlərini açdı. Şəhriyarı mədh edərək gözünü açdı və vətənimizə, elimizə sarı baxmağı Şəhriyardan istədi. Bu şe'r Şəhriyarda dərin bir tə'sir yaratdı, elə tə'sir qoydu ki «Səhəndiyyə» şe'rini qoşdu. Səhəndiyyə, özü Azərbaycan çağdaş ədəbiyyatında bir dönüş nöqtəsi oldu. Onun da yazı üslubu bir axıma, bir məktəbə çevrildi. Çox keçmədi ki onlarca başqa şa'irlərimiz, onü özlərinə ülgü seçdilər.

Heydər baba məktəbi donüm- duruq bir axım kimi axıb gəlir və yuzlərcə şa'irlər ondan

yararlanaraq urək sözlərini belə qalıblərə töküb mənzumələr yaradırlar. Bu mənzumələri bir yerə yığırsaq bir kitabxana duzələr. Ancaq mubariz və düşüncəli şa'irlərdə buna laqeyd qala bilmədilər.

O biri tərəfdən Heydər babanın səsi hər yanı bürümüşdü. İran sərhədlərini basıb-keçmişdi. Arazın o tayında böyük şa'irləri dilə gətirmişdi. Süleyman Rüstəm, Məhəmməd Rahım və hətta bütün mahacir şa'irlərimiz dil açıb şe'rlər söylədilər. Zəngin bir ədəbiyyat yarandı. Şəhriyar da dinc otura bilənmədi. Şe'rlə yazılan məktublara bir neçəsinə cavab vermək, Şəhriyarı Azərbaycan ədəbiyyatına və şe'rinə yönəltdi. Bu hərəkətlərdə, Şəhriyar neçə Türkcə qəzəl yazdı və onlar da alqışlandı. Heydər babanın ikinci cildi, soyuyan ocağı yenə alışırdı və çoxlu şa'irlər öz şəhərlərində, hətta kəndlərində olan dağı, təpəni, hətta bir tarixi abidəni xitab edərək şe'rlər qoşdular. Şeyvər dağı, Səhənd dağı, el dayaqı, Eyənalı dağı, ərək, Sultanyə günbədi, çillə xana, o şəhər, bu şəhər və ... Şa'irlərin sığınacaqları oldu

və təkə bir səlama kifayətlənməyib bəlkə tarixi dilə gətirib, elin, yordun qəhrəmanlarını, iyidlərini birdə başdan yaraqlandırıb düşməyə qarşı meydana çəkəndilər. Yenə Koroğlu nə'rələri başladı. Böyük şa'irlərdən tutub, gənc şa'irlərə qədər, şa'irlik istə'dadlarını Heydərbaba sayağında şe'rlərilə sınaqılar.

Heydər baba o qədər adlı-sanlı olmuşdur ki Farslarda Şəhriyarı tanitdiranda, onü, Heydərbaba şa'iri adlandırdılar. Farslar da belə bir əsəri ələ gətirməyi arzuladılar. Çoxlu şa'irlər- Fars dilli və Türk dilli Heydərbabanı Farsıcaya çevirərməyə can atdılar. Yuzlərcə Farsı tərcuməsi meydana gəldi. Ancaq heç biri bəyənilmədi. Hətta Şəhriyar da neçə dönə Heydərbabanı Farsıcaya tərcumə etməyə çalışırsa da umudunu əldən verdi. Bu, göstərdi ki burada təkə şa'irlik deyilən, bəlkə dil özü böyük və əsası bir amil dir. Niyə Şəhriyar Fars şe'rində hətta türküçədən güclü şa'ir ola-ola, Heydər babanı Farsıcaya çevirərə bilmir?! Burada Türk dilinin özəlliklərinə dilqəət yetirmə gərəkdir.

Bir sözü Türk dilində-ana dilində demək çox sadə olursa, Farsıca şa'ir olan Şəhriyar çevirərə bilmir və bu işi buraxır. Bu imtahanından çıxandan sonradır ki Türk dili haqqında yeni başdan araşdırmalara əl aparır və bir sıra Türk dili haqqında şe'rlər qoşur.

Amma Heydərbabanın Farsıcaya tərcüməsi 100dən artıq da olursa, biz təkcə üçünü burada numünə götürürük. Birinci o tərcümə ola bilərki Heydər babaya, vəzn və qalib yönəsindən vəfali olmuş və hicalı tərcümə olumuşdur. Burada Saleh Seyid Hüseyini və Sönməzin əsərlərini qəbul edə bilərik.⁵⁴

İkinci tərcümə, o əsəri qəbul edə bilərik ki bu əsəri mənzum və əruz vəznində, ancaq qafiyəli olmuş ola. Burada tərcümə çox və boldur.⁵⁵

1) Mir Saleh Hüseyini, Heydər babaya səlam, Tehran, əntşarat fəthi, 1372, muqəddimə doktor Məhəmmədzadə Sədiq

Şəhriyar, səlam bər Heydər baba, tərcümə Kərim Məşrutəçi (Sönməz) Tehran, 1377.

2) Məhin Darayı tərcüməsi, omid Zəncan, 1373.

Üçüncü tərcümə sərbəst Fars şe'rində çevirərən ola bilər. Burada Hüseyn Munzəvinin tərcüməsini ələ ala bilərik⁵⁶. Muzəvi özü bugün Fars şe'rinin ön Səfində dayanan bir şah'irdi və Heydərbabanı sərbəst formasında tərcümə etmişdir. Sönməz özü Türk çağdaş şe'rimizə, ağır və vüqarlı şa'irlərdən sayılır. O təkcə şa'ir yox, bəlkə bir araşdırıcı kimi də sayıla bilər və Heydərbabanın tərcüməsi haqqında bir mustəqil əsər- danışıq formasında çap etdirmişdir.⁵⁷

Munzəvi də o şa'irlərdəndir ki araşdırıcı kimi də tanınmaqdadır. Özəlliklə, Şəhriyar haqqında gözəl «in türk parsı gu» kitabını çap etdirmişdir⁵⁸. Hər halda Fars şe'rində sahibnəzər sayılır. Munzəvi Heydərbabanı sərbəst şe'rə tərcümə etmiş və birinci bəndi belə yazmışdır:

- yüzlərcə belə tərcümlələr əllərdə varsa, çoxları muxtəlif dərgilərdə çap olub və çoxları hələ çap imkanı tamayıbdır.

3) Hüseyn Mənzüi, Heydərbaba, tərcümə bə şe'r nimayı, be kuşəş Məhəmməd fəthi, Tehran, 1369.

4) Hüseyn Munzəvi, Omıd Zəncan, omıd dər omıd, Zəncan, 1373.

1) Hüseyn Munzəvi, In türk parsı guy, Tehran, 1372.

Heydərbaba! Vəqti xət mikşnd.
Sa'qə ha bər lövh kəbud asmanə
Və mişud sərəzır
Silabəayt pər xərüş və ğuğa
Və xıl dənxtant
Səf mibndnd əz bərai təmaşa
Səlam mən bə şükt və ill və qəbilə tayən başd.
Xoşa bə namı həmm kənid əz mən yad.⁵⁹

Heydərbaba çoxlu dillərə tərcumə əvvəlmüşdür. Ot cəmlə dənən İranda dil sayılan kürdcə, giləkcə və lərcaya tərcumə olubdur. Kürdcə tərcumələri çox olaraq ikisinin çap olmasını, mən görmüşəm və özüm də çap etdirmişəm.

Kürdcə tərcumə (çardulı ləhcəsilə) Şəhriyarçı kürd Moheqqı, Məhəmmədrza Niri⁶⁰ belə çevirmişdir (ikinci bənd və dördüncü bənd):

Kükə kanış və xətai avan bal əgərən

2) ustad Şəhriyar, Heydərbabaya səlam, tərcumə Farsı, Hüseyin Munzəvi, Tehran, 1369, s 121.

3) Həftə namə Omıd Zəncan, şumarə 14, sayı 1373, səfhə Yaşıl xəyal.

Kərüşəkə kan ləkə bən tikan pal əgərən
Gəl bağıkan ləkna və bağçə hal əgərən
Əgər iləmdş və bir bəyxən məmnunın
Dərdəkanəm və şe'r bujən mədiünün.

Heydər baba hörna və şant gər mukt
Run bəxtə nət qolənckant nər mukt
Məlalkant yə dəstə gəl cəmukt
Hər vəqt baş dəat bəniz dəm başd ilərə ti
Yad əzant bədbəxt bimə əməkən nirt nirəti.

Giləkcə tərcmə sini səsyamək Süleymanı ruşən
Zənganda tərcumə etmiş və özü Fars ədəbiyatında
yüksək ləkisans ularaq, Farsıca şe'rləri çap
əvvəlmüşdür.⁶¹ ruşən birinci və ikinci bəndləri
belə tərcumə etmişdir:

Heydərbaba bərq h zənə asəmün
Ru xunə ab ra dənəkə şorşur kənün
Rəddyev hisən ünə nyanun lakun
Şimə şəküə və dərdəmünə səlam

1) Şəhriyar, Heydərbabaya səlam, tərcumə gilək, Zəncan, İntşarat Ud, 1384.

101 انلیمیزین شئعر شہریاری

Mi nam bugün şumu həmm yek kəlam.

Heydərbaba zərhan pəritən

Burgudə bun xərəyüş dəvə sərtin

Bağ və bulağ titə xu vər vəritən

Əgər vəkt əz amu həmm yad bəkün

Təng dilə yxordə tu şad bəkün.⁶²

Sovet dilləri, Rus, Gürcü, ermni və başqa-başqa sovet ölkə ləkəri nin dillində çap əvvəlmüşdür. Rusca tərcümə sındən bir səfhə ni görürsüz:

1) Ustad Şəhriyar, Heydərbabaya səlam, tərcümə giləki, Siyamək Süleymanı Rövşən, Zəncan, 1384, s 14

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

Хейдар-баба! Гром ли грянет, грохоча,
Сель ли хлынет, по ущельям клокоча,
Выйдут девы, хорошея, хохоча,
Пусть услышит край родимый мой привет,
Пусть воспрянет в вашей памяти поэт.

Как затеют вновь кеклики¹ переклик,
Как цветами рассияется твой лик,
Как припустит заяц вкось и напрямик,
С нами радость раздели ты пополам,
Дай улыбку не улыбчивым сердцам.

Как возьмется ветер крышам мять бока,
Как подснежник выглянет из-под снежка,
Как рубахи выжмут в небе облака,
Честь и слава нас почтившим той порой!
Пусть и горе наше висится горой!

Солнца ласки обжигают, горячи,
Пой ручьями, плачь ключами, зажурчи.
Детям свежий и душистый дар вручи,
Или ветру передай ты по пути,
Мое счастье ты от спячки разбуди!

İngiliscə tərcumələrindən ikisi mənim əlimdə vardır.

Heydərbabanın İngiliscəyə tərcumləri bollu olaraq, Heydər baba vurğunları tərəfindən yapılmışdır. Dünya ölkələrinə yayılan Azərbaycanlılar Heydərbabanı mə'nəvi bir sovgat kimi dünyanın hər yanına aparmış və öz zovqları əsasında İngiliscəyə çevirəmişlər və bu çevirərmələrdə öz hünər və duyğularını dilləndirməyə çalışmışlar. Bunların arasından Pərkarın tərcuməsindən iki bəndini gətiririk:

Haydar-baba, when the lightning glow, Rain
streams join, floods roar and flow Girls in a row,
wathing it beside the window,

To your kind folks and high dignity I bow,
Would you recall my name, mention it also?

Heydar– baba, when partridge rises at once,
the hare jumps out of the bush and runs,

Or the gardens dress with colored blossoms,
remember me if possible, once or move, to make
my hart happy, which is dedly bore.

Bu tərçmlə, 1993 cu ildə çap olaraq, dönələrlə
yayılmış və dünya ədibləri tərəfindən
qarşılanmışdır.

Almanca tərçuməsi Berləndə İsmayil Mittag
və Etə Mittag ilə birgə çevirmiş və çap olmuşdur.
Burada bir və ikinci bəndlərin Almancasını
gətiririk:

Oh Heidar baba, wenn die Gewitter donnert,
Die Fluten tosend beginnen zu fliessen,
Stehen die Madchen in einer Reihe, um ihn
zuzuschauen

Sei gegrusst deine voksstumme, in
Herrlichkeit und Glanz

Mogen auch meinen Namen mat auf ihre
Zungen nehmen

Oh Heidar baba wenn deine Rebhuner
auffliegen

Dann springen die Hasen unter dem Busch her
vor und fluchten,

Dann erbluhen deine Garten esoffnen sich die
knospen,

Wenn es dir möglich ist, erinnere dich dann an
uns,

Und er freue unsere traurigen Herzen.⁶³

Heydərbabanın Ruscaya tərcuməsi, özəl bir
mövqel'ıyyət qazanır. Heydərbaba təkcə Rus dilinə
yox, bəlkə Sovet birliyində yaşayan bütün
xalqların dillərinə də tərcumə olmuşdur.

Azərbaycan şa'irlərindən Sönməz (Kərim
Məşrutəçi) illər boyu Heydərbaba üstündə işləmiş
və onun Farsıca tərcuməsi də dəyərlı və gözdən
qaçırılmazdır. Burada iki bəndini Sönməz
tərcuməsindən örnək veririk:

Heydərbaba bə gah hşəai rə'd və bərq
Kamuac sil ğərd və kubd bə səxərə fərğ
Düşizgan şünd bə səf dər nəzarə qərğ

1) Şəhriyar, Heydərbabaya səlam, tərcumə Almanı,
İsmayil Mittag və Etə Mittag, Berlən, 1377il, s 569.

Əz mən dərud başd bə şə'n və kyantan
Başsd h nam mən gözərd bər zəbantən.

Hənəyam pər keşidən kəbəkən bər asman
Əz bəyx və bətərə cəstən xərəyüş rəm kənan
Gah şəkftən gəl və gəlxənd bostan
Gər başşdt məcal, dəmi yad ma kəni
Şadı nəsar in dəl naşad ma kəni.⁶⁴

«Heydərbabaya səlam» xalq içində elə yayılıbdır, elə bir şa'irimiz yoxdu bu məktəbdə özünü sınamasın, yuzlərcə şa'irimiz bu sayaq əsərlər yazaraq, gənc şa'irlərimiz Heydərbabaya bənzətmələr yazmaqla əllərinə qələm almışlar. Heydərbaba bənzətmələri o qədərdir ki bir yerə toplansa bir kitabxana kitab olar. Sözü uzatmadan neçə-neçə kitablar yazmaq gərək. İlk öncə«Alav» təxəllüslü «şaya» cənablarından ad aparmaq gərəkir. Bu dəyərlı araşdırıcı, ədib və şa'irimiz 1333 ci ildə «Heydər babadan Şəhriyara

2) Kərim Məşrutə çı (Sonməz), tərcümə Farsı Heydər babaya səlam, Tehran, 1377, s 46.

107 انلیمیزین شئعر شہریاری

məktub»əsərini yazaraq, Heydər babadan istiqbal etmişdir⁶⁵. Bu əsər, 1333 ilin mehr ayında bitmişdir. 44 bəndən ibarətdir, ancaq bunun davamı olaraq, 12 bənddə 1357 ilində söylənmişdir və cəm'ən 56 bənd olmuşdür. Bu mənzumə belə başlanır:

Məhəmməd Hüseyn ildırımlar şaxanda
Sellər- sular şaqqıldanıb axanda
Bir gül olub titrəyəydim yaxanda
Heydərbaban ağrın alsın Şəhriyar
Dinlə məni sənə neçə sözüm var.

Məni deyib, şe'r yazdın ellərə
Adım- sanım yenə düşdә dillərə
Bahar gәldi şaxta vurmuş çöllərə
Heydərbaban yordumuzu bәzәdi
Qocalsan da, şa'ir, ruhun tәzәdi.

Və 44 cu bənd belə bitir:

1) Əhməd Şaya (Alav), Heydərbabaya Şəhriyara məktub, Təbriz, 1357.

Şe'rini yaz qoy parlasın şovkətin
Alçalmasın, yüksək olsun himmətin
Heç bir zaman azalmasın ğeyrətin
Mən də sən tək mərd oğullar doğaram
Namərdlərin burunların ovaram.

Və 57 ci ildə həmin əsəri davam edib yazır:
Məhəmməd Hüseyn yeni dastan başlayaq
Tufəng yoxdur düşmənləri daşlayaq
Yeni dovran, yeni işlər işləyək
Gəl söz açaq bugunundən ellərin
Qoy açılsın qəfildakı dillərin.

Və beləliklə sona çatır:
Məhəmməd Hüseyn el sındırdı düşməni
Zəfərlərə də'vət edir el səni
Şe'rlərin qoy bəzəsın vətəni
Şe'rlərin silah olsun elinə.
Vurulmasın qıfil daha dilinə.⁶⁶

1) Əhməd Şaya (Alov), Heydərabadan Şəhriyara məktub
və Babək mənsuməsi, Təbriz, 1357.

Əbas Barz «El dayaqına səlam» əsərilə Şəhriyarın qabağına çıxır və Şəhriyardan belə ad gətirir:

El dayaqı get gülərin solmasın
Dərya könlün qəmlərinən dolmasın
Bariz oğlun necə qəmgin olmasın
Eşidmişəm Ustadımız Şəhriyar
Bir ömürdür qəm üstünə qəm qalar.

Barzın bu əsəri, daha sonralar, 1344 cu ildə çap olub, işıq üzü görür. Bir halda ki bu əsər 1333 ildə yazılmışdır.

Professor Məhəmməd Təqi Zehtabi «Rəxşəndənin arzusu» adında «Heydərbabaya» xitab xalqımızın dərdlərini söyləmişdir və 1340 də bu əsəri bitirmiş ki son bəndi belə dir:

Heydərbaba! Qərə günlər az olar
Qışdan sora bahar gələr, yaz olar
Quzuların kefi onda saz olar
Çünki oxur Rəxşəndə tək gözəllər

Şəhriyardan Türk dilində qəzəllər.⁶⁷

Ancaq professor Qulamhüsen Bəydili 34 il surgundə, dustaqda qalaraq Şəhriyarın Heydərbabasila diri qalmışdır. O, yaradıcılığının bir böyük bölümünü Şəhriyar etkisinə bağlamış. Professor Bəydili Zənganın yaxınlığında «Kohlə» qəsəbəsində dünyaya gəlmiş və əsərinidə «Kohləyə səlam»⁶⁸ unvanı vermişdir. Bu əsər 1359ci ilində işıq üzü götürür və 168 bənddən ibarətdir. O, şeyx İşraqın ana yurdundan olduğu üçün, özü o ulu aləmin vurğunudur da. Ona görə şeyxdən vaz keçə bilmir və xalqımızı onun sözlərin dinləməyə çağırır, ancaq Heydərbaba şa'irinin etgisi ilə:

Qulaq asın şeyx İşraqın sözüne
Hərə bir pay qoy götürsün özünə
Bundan sonra sursun yolun düzünə
İncidən də başəalı dir sözləri

1) Professor Məhəmmədtəqi Zehtabi, pərvanənin sərgüzəşti, Təbriz, 1358, s 47.

2) Professor Qulamhüsen Bəygdli, Kohləyə səlam, Tehran, 1359.

Özü gedib qalargı dir sözləri.

Ustadımız Şəhriyara eşq olsun

Sədaqətli dost- yara eşq olsun

Doğma yurdum bu diyara eşq olsun

Bizdən də bir yadigar dir bu yazı

Qoy ucalsın köhlənin də avazı.⁶⁹

Hansı şa'irimiz vardır ki Heydərbabadan ilham almasın və bu məktəbdə imtahan verməsin? Ancaq gənc şa'irlərimiz də bu məktəbdə dil açmışlar. O cümlədən Qoşaçaylı gənc şa'irimiz «şəm'li Vəhdanı» öz şe'rini «ay ciğatı, səlam» adlandırıb Heydərbabaya bənzətmə yazır:

Ay ciğatı gəlib sənə çataydım

Qəm yükümü beldən açıb ataydım

Bir ah çəkib qucağında yataidim

Sən də məni öz bağriva basaydın

Sözlərimə bir-bir qulaq asaydın.

Və Zənganlı şa'ir «Ox» «Zəngan şəhəri»⁷⁰ unüanında əsərini Heydərbabadan ilham alaraq,

1) həman, s 60.

Zənganın tarix kitabını varaqlayır, keçəcək və böyük alimlərini tanıtdıraraq, urək sözlərini və xalqın dərdlərini dilə gətirib yazır:

Bu arada mustəqil kitablar çap olmuş o cumlədən Hadı Sultanı iki cildlik «pir səqa nəğmələri»⁷¹ni Heydər baba məktəbində yaratmışdır. Və yüzlərcə başqa şa'irləri adgtırmək olar. Ancaq "sandıq ədəbiyyatı"ımızda bu sahədə dəyərli dir. Hər halda Həbib Sahır, Səhənd, doktor Əli Kuşan, Düzgün və yuzlərcə şa'irlərimizdən misal gətirsək söz uzanar . Bu iş başqa bir yerdə görülməlidir. Ancaq bunuda artırmaq lazım ki «Səhəndiyə» əsəri də öz böyük etkisilə, çoxlu şa'irlərimizi dilə gətirmiş; o cumlədən doktor Əli Əkbər Turabı «həllacoğlu» (eyənalı)⁷² əsərini və Nazir Şərəfxanei «Urmu dəryaçə səsi»⁷³ əsərini

1) Əbbas Kərimi (ox), Zəngan şəhəri, Zəncan, 1386, Omıd Zəncan, 1374.

2) Hadı Sultan Məhəmmədi, pirsqa nəğmə ləkəri, 2 cild, Tehran, 1384.

3) Əli Əkbər Turabı (Həllac oğlu) eyənalı, Təbriz, 1372.

4) Nazer Şərəfxanei, divane turki, Tehran, 1383.

xatırlamaqla kifayətlənirik. Bunuda artırmalıyam onün başqa dillərə tərcuməsi də böyük bir işdir. Farsı tərcuməsindən ad aparmaq istəyirəm ki onlarca çevirməsi olaraq Əli Əkbər Şiva «Modərris»⁷⁴ tərcuməsi hamıdan öndə qeydə alınmalıdır.

Burada adə'a etmək ulurkı Şəhriyar haqqında yazılan kitablar bir yerə toplanırsa, buü: bir kitabxana qurular. Ancaq burada bu kitablardan bir neçə sini ad aparırıq:

1) Kəlyat divan Şəhriyar, muqəddimə professor doktor Həmid Məhəməzadə, Tehran, 1368

2) Şəhriyar, kolliyat turki, muqədimə Həmid Məhəmmədzadə, Tehran 1368.

3) Professor doktor Qulamhüseyn Bəygdili, Şəhriyarla görüş, Tehran, 1358.

4) Hüseyn Munzəvi, In tork parsıguy, Tehran,

5) Şəhriyar, Səhəndiyə, tərcumə Əkbər Modərris əvvəl Şiva, Tehran, 1375.

5) Boyük Nikəndiş nobər, Dər xəlvətə Şəhriyar, Təbrizf 137, 3 cild.

6) Həsən Fərhəngi, Tərsayə Şəhriyar, Tehran, 1379.

7) Barq rəşadəti, qəlü nuşt, Codayı, Tehran, 1378.

8) Cə'fər Givei, Naşənxətəhay Heydərbaba, Təbriz, 1379.

9) Şəhriyar, Heydərbabayə səlam, Tehran, 1375.

10) Heydərbabayə səlam və onün Farsıca tərcümlələri barədə, musahibə, Kərim Məşrutəçi və Məhəmmədrza Heyət, Təbriz, 1381.

11) Şəhriyar yek salə şod, varlıq, sayı 141, Tehran, 1385.

12) Professor İsa Həbibbəygli, donyayə Şəhriyar, tərcümə Həmid Nutqı, Tehran, 1380.

13) Gamı dər rastayə Şəhriyarşunası, Vijənamə fəruğ azadi, Təbriz, 1370.

14) Didare aşna, məcmuəyə məğalat məcmə'e cəhanı Şəhriyar, Tehran, 1377.

115 انلیمیزین شئعر شہریاری

15)Məhəmmədrza Kərimi, Səhəndiyə
Şəhriyar, Zəncan, 1368

16)Həkimə Buləri, yalan dünya, Bakı, 1990.

17)Və.....

قائناقلار

- م. کریمی، روشنفکران آذربایجان، تهران، ۱۳۸۶،
اوستاد شهریار، حیدربابایا سلام، تبریز، ۱۳۴۷.
م. کریمی، سهندیه شهریار، زنجان، ۱۳۶۸.
اوستاد شهریار، حیدربابایا سلام، ایکینجی جیلد، تبریز، ۱۳۴۴.
کیهان فرهنگی، شماره ۱، ۱۳۶۷.
حکیمه بلوری، یالان دونیا، باکی، ۱۹۹۲.
اسماعیل میتاگ، شهریار، برلن، ۱۳۷۷..
شهریار- سهند، نبی خزری، روسجا، مسکو، ۲۰۰۵.
حسین منزوی، این ترک پارسی گوی، تهران، ۱۳۷۲.
عباس بارز، ائل دایاغینا سلام، تبریز، ۱۳۴۴.
احمد شایا (آلو)، حیدربابایا شهریارا مکتوب، تبریز، ۱۳۵۷.
پروفیسور محمدتقی زهتابی، پروانه نین سرگذشتی، تبریز، ۱۳۵۸،
پروفیسور غلامحسین بیگدلی، کهله یه سلام، تهران، ۱۳۵۹.
عباس کریمی (اوخ)، زنگان شهری، زنجان، ۱۳۸۶، امید زنجان،
۱۳۷۴.
هادی سلطان محمدی، پیرسقا نغمه لری، ۲ جیلد، تهران، ۱۳۸۴.
علی اکبر ترابی (حلاج اوغلو) ائینالی، تبریز، ۱۳۷۲.
ناظر شرفخانه ای، دیوان ترکی، تهران، ۱۳۸۳.

انلیمیزین شئعر شهریارى ۱۱۷

شهریار، سهندیه، ترجمه اکبر مدرس اول شیوا، تهران، ۱۳۷۵.
میر صالح حسینی، حیدیر بابایا سلام، تهران، انتشارات فتحی، ۱۳۷۲،
مقدمه دکتر محمدزاده صدیق
شهریار، سلام بر حیدر بابا، ترجمه کریم مشروطه‌چی (سؤنمز)
تهران، ۱۳۷۷.

مهین دارایی ترجمه سی، امید زنجان، ۱۳۷۳.

حسین منزوی، امید زنجان، امید در امید، زنجان، ۱۳۷۳.
شهریار، حیدر بابایا سلام، ترجمه گیلک، زنجان، انتشارات عود،
۱۳۸۴.

شهریار، حیدر بابایا سلام، ترجمه آلمانی، اسماعیل میتاگ و ائته
میتاگ، برلن، ۱۳۷۷ ریال

کریم مشروطه‌چی (س>نمز)، ترجمه فارسی حیدر بابایا سلام،
تهران، ۱۳۷۷.

کلیات دیوان شهریار، مقدمه پروفیسور دوکتور حمید محمزهاده،
تهران، ۱۳۶۸

شهریار، کلیات ترکی، مقدمه حمید محمزهاده، تهران ۱۳۶۸.
پروفیسور دوکتور غلامحسین بیگدلی، شهریار لا گؤروش، تهران،
۱۳۵۸.

حسین منزوی، این ترک پارسی گوی، تهران،

- بیوک نیک اندیش نوبر، در خلوت شهریار، تبریز، ۱۳۷، ۳ جلد.
- حسن فرهنگی، ترسای شهریار، تهران، ۱۳۷۹.
- باقر رشادتی، قلو نوشت، جدایی، تهران، ۱۳۷۸.
- جعفر کوهی، ناشناخته های حیدرآباد، تبریز، ۱۳۷۹.
- شهریار، حیدرآبادیه سلام، تهران، ۱۳۷۵.
- حیدرآبادیه سلام و اونون فارسیجا ترجمه لری باره ده، مصاحبه، کریم مشروطه چی و محمد رضا هیئت، تبریز، ۱۳۸۱.
- شهریار یک ساله شد، وارلیق، سایبی ۱۴۱، تهران، ۱۳۸۵.
- پروفیسور عیسی حبیب بیگلی، دنیای شهریار، ترجمه حمید شهنقی، تهران، ۱۳۸۰.
- گامی در راستای شهریارشناسی، ویژه نامه فروغ آزادی، تبریز، ۱۳۷۰.
- دیدار آشنا، مجموعه مقالات مجمع جهانی شهریار، تهران، ۱۳۷۷.
- حکیمه بلوری، یالان دونیا، باکی، ۱۹۹۰.

¹- Hail Haydar baba, Mohammad Huseyn Porkar, 1993.-

انلیمیزین شعر شهریارى ۛ 119